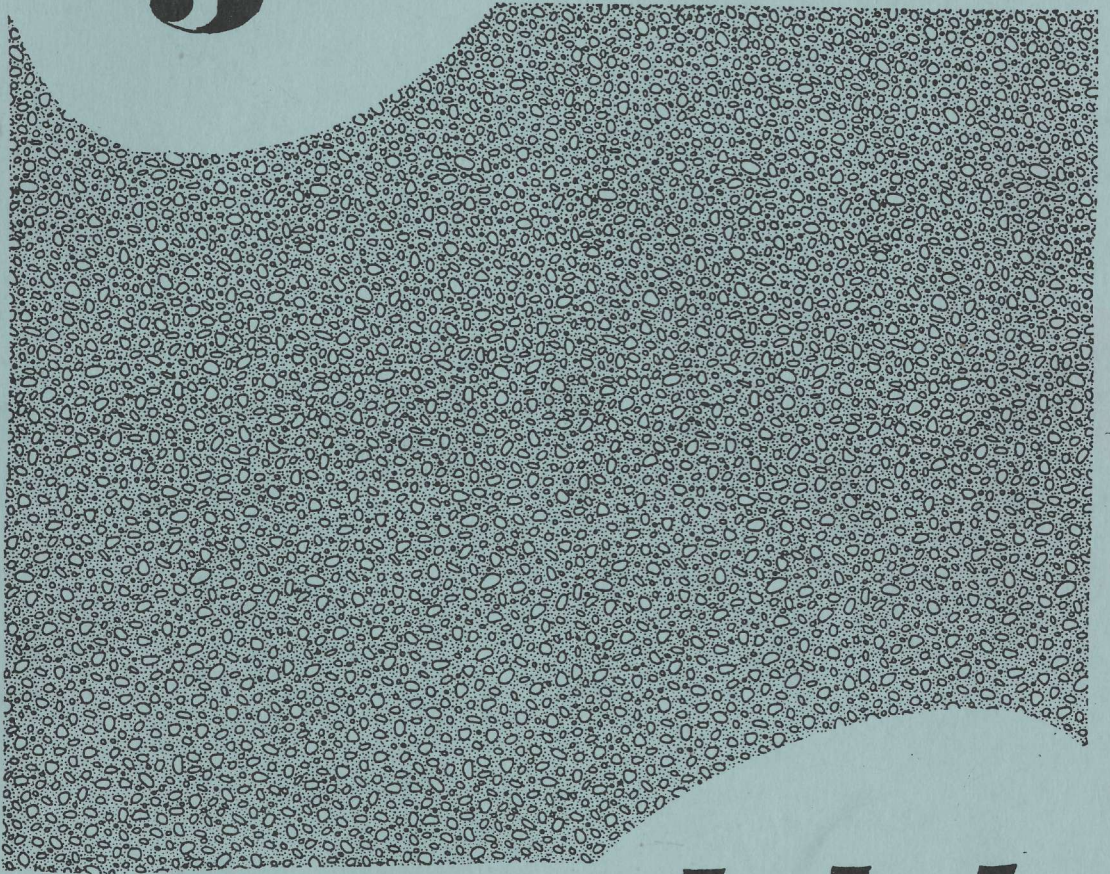

aja

1991

60

ISSN 0384 - 8469

kiri

LÕPETUSEKS

Mõni aeg tagasi pidasin vajalikuks testida AK lähemate kaastöölise ja ustavate lugejate arvamist sellest missugune peaks olema Uueaja-Kiri. Küsitlus jäi kahjuks pisteliseks. Tuli üksainus vastus, mille üle mul oli küll väga hea meel, kuid ikkagi ainus. (Vaata lk 26, lugeja kiri 1).

Jääb tõdeda et ajakiri oli välis- ja kodueestlaste suhete normaliseerimise eelposte kaugelt enne 1991 aastat. Seda missiooni ja mitmeid teisi ei ole enam vaja, sest juba enne 1991 a. augustisündmusi tegeles valdavalt palju väliseestlasi omapäi kodumaasuhete normaliseerimise ja übermõtestamisega. Pealegi on kultuurivool ja teised voolud nüüd otsesed ja ei vaja endist viisi vahendajaid.

Sellepärast ja ka isiklikel põhjustel loobun edaspidisest AK toimetamisest ja väljaandmisest.

Ütlen teile kõigile: tore oli, aitäh osalistele ning head kohtumist Eestis! Varem või hiljem.

Eesti ajakirjanduse seis tingib antud seoses lühikommentaari. Tervikuna on eesti lehtla praegu sama kaootiline kui eesti parlament, olgugi et mõlemas on üksikuid häid erandeid ja eeskujusid. Ajakirjandus, mis vahetult enne iseseisvumist kasvas imestusväärse ruttu kogu protsessi tugisambaks, ei ole peale iseseisvumist suutnud edasi areneda ühiskonna tervendajana, analüüsi ja info andjana, demokraatia süvendajana, vaid on peamiselt laienenud kõmu, boulevardlikku nipet-näpet edasikandvas suunas.

Loodetavasti läheb puberteediaeg kiirelt mööda ja kujuneb tõsine tasakaalustav arutelu, analüüsiv ja infokeskne demokraatliku viljastava maailmatunnetamisega inimsõbralik ja aus publitsistika.

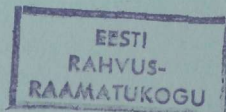
Kui ka erakonnad on suutnud end konsolideerida ja võtnud omale vastutuse mis kuulub demokraatlikku parlamentarismi, siis võime loota peatsele demokraatia tervendavale läbilöögivõimele Eestis.

*

Mis puutub lugeja kirja 2 (lk 26), siis palusin kommentaari paarilt üldtuntud majandusmehelt. Ma ei tea mis vastus võinuks olla, võibolla see et soovitatud maksustamine ja fond eeldab mingisugust funktsioneerivat majandussüsteemi mida aga veel pole. Niisiis ettepanud saab käivitada alles pärast kõige hullema (majandus)kaose möödumist ??

ENNO KLAAR

1.2.1992

KUIDAS SINA VABANDAD OMA MITTENAASU?

Küsimus on esitet eeskätt iseendale. Olenevalt sellest, kas keegi räägib iseendaga Mina-, Sina-, või koguni Teie-vormis, võib iga väliseestlane selle ümber sõnastada enda tarbeks. Küsimuse tuum jääb samaks: pagulus on lõppenud ja kes minust nüüd saab? See kirjutis ilmub väljaspool Eestit ja kõiges järgnevas tähendab "meie" väliseestlasi.

Laas Leivat, Kanada eesti keskorganisatsiooni esimees, oli vist esimene kes avalikult nentis augusti lõpus 1991: Eesti on iseseisev ja sellega on poliitiline pagulus lõppenud; järgi jääb vaid väliseestlus. Aga meie või meie vanemad või vanavanemad - me lahkusime Eestist enamasti poliitiliste pagulastena ja oleme seda pidevalt rõhutanud. Kui nii, siis on nüüd aeg naasta. Eestile on seda vaja, sest eestlaste protsent elanikkonnas on langenud kardetavalt madalale. Selle protsendi tõstmiseks tuleb kasutada kõiki tsiviliseeritud vahendeid: ergutada muulasi lahkuma, soodustada nende assimileerumist, hoida eestlaste sündimus pelga taastootmise tasemelt kõrgemal, vältida eestlaste väljarändu ja soodustada eestlaste sisserändu - seda iseäranis pagulaseestlaste osas.

Eriti need kelle tarbemündiks on olnud "Vene kolonistid Eestist minema!" vaadaku ka mündi teist külge. Seal seisab sama suurte tähtedega: "Eesti pagulased välismaalt minema!" Iga roju oma 1939. a. koju! - kui tõesti seda münti tarvitada.

Eesti vajab igal juhul tagasi iga viimast pagulaseestlast. Lastega inimesi, lastesaamisealisi ja nooremaid - muidugi; nad tõstavad

bioloogilist jõudlust otseselt. Kõiki, kel on pakkuda töövõimet ning oskusi - kindlasti; ja neid läänelikke oskusi, mida Eestis vaja ei läheks, peaaegu pole. Ja vaja on ka kõiki, kes tulevad Eestisse vanaduspäevi veetma välismaal väljateenitud pensioni toetusel. Tuhandete inimeste puhul tähendaksid need pensionid miljonite dollarite sissevoolu Eestisse aastast aastasse just siis kui sellist välisabi enim vaja läheb. Nii ei saa ükski endine pagulane end välja vabandada sellega, et ta on juba liiga vana toomaks Eestile kasu oma naasuga. Meie kõigi naasu on Eestile vaja. Meist kõigist on kasu, ühel või teisel teel.

Aga enamasti me ei taha minna. Oleme oma asukohamaal juurdunud, tuhande nähtamatu niidiga seotud, iga aastaga enam. On rahuldust pakkunud osaleda väliseesti seltskondlikus ja muus tegevuses, tunda end mitmeti Eesti tutvustajana ning esindajana ja isegi vabadusvõitlejana. Tunda end "Tallinna teel", pagulasnoorte hulgas aastakümne eest populaarse laulu sõnades - aga ikka ainult ohutult teel, mitte päralt jõudmise lähedalgi, sest selle eest hoidsid meid kuratlikud jõud. Kes võis arvata et kuradil langevad sarved ja külmaks läeb sabaots (Kalju Lepik) veel meie eluajal ja nii järsku? Ja nüüd ta pagan on käes, see vabadus ja iseseisvus ja meie ei saa end enam tunda Tallinna teel, Tallinna tee-el. Peame kas hakkama tegema ettevalmistusi teeleminekuks või möönama, et me ei ole ega kavatse olla sel teel.

Kuidas me iseendale seda ära seletame? Ikka ainult iseendale, sest keegi teine meilt aru pärima ei tule ega ole tal ka selleks asja. Kui siiski tunneme vajadust end kellegi teise silmis õigustada, siis ikka ainult selle pärast, et seesmiselt midagi kripeldab.

Halvim eneseõigustus on pugeda rahvusluse sildi taha ja väita et Eesti polegi veel vaba ja et välismaal olla on just see kõigest kõige rahvuslikum olek. Et ikka veel on võõrad väed Eestis - ja kui neid enam pole, siis võõrsilt tulnuid ikkagi mingil määral jääb (eriti kui pagulased neid asendama ei lähe), nii et see vabandus ei lõppe kunagi otsa. Halb on see vabandus juba sellepärast, et see on üdini võlts iseendale valetamine. Eesti on küllalt vaba, et kohapeal käed külge panna ja kiirendada võõra mõju kahandamist. Viissada pagulaspensionäri Narvas annaksid linnale hoopis eestilikuma näo! Halb on see pseudorahvuslik vabandus aga eriti, kuna see võib igipagulase muuta kodumaale kahjulikuks - nagu on seda need ameerika-iirlased, kes

raskendavad enamuse soove väljendava Iiri valitsuse tegevust sellega, et toetavad äärmusrühmitusi. Kindlast kaugusest.

Märksa parem on väide, et saadakse võõrsil Eestile kasulikumad olla kui naastes. See peab ehk paika nende suhtes kes on täisajaliselt tööl EV ametlikes esindustes või eesti firmade esindajatena, mitte aga valdava enamuse puhul, kellele eestlus on ikkagi hobiks, kelle suurem osa päevast möödub muus keeles ning kelle töö ja hoiused annavad panuse muule maale. Jah, kui asjad Eestis väga halvasti lähevad, kui imperialismimeelsed Venemaal taas võimule tulevad (mis on vägagi võimalik) ja kui nad suudavad Eestile taas käpa peale panna (mis on vähem võimalik). Või kui võimu haarab omamaine diktatuur - jah, siis on ehk eesti demokraatlikku pagulastegevust taas vaja. Aga see tõenäosus on madal. 99 % meist on Eestile siiski kodumaal kasulikumad kui võõrsil - ja sisimas me teame seda.

Järgmisena on võimalus asuda tegema ettevalmistusi naasuks tasa ja targu, mis iseenesest ju on mõistlikum viis naasta kui ülepeakaela sinna tormata ja hüüda "Armas Eesti, siin ma olen!" Käia Eestis mitte ainult laulupeo uimas vaid ka aktiivselt elamis- ning töövõimalusi otsides. Otsimata need ju kuskil sülle ei lange. Kui seda ettevalmistusaega aga liiga pikalt välja venitada, võib see muutuda uueks viisiks olla pidevalt Tallinna teel ilma kunagi päriselt kohale jõudmata.

Ja lõpuks on võimalus endale avameelselt peeglis otsa vaadata ja möönda et olen endine eestlane. Mitte poliitiline pagulane, mitte ka väliseestlane (s.t. ajutiselt välismaal elav eestlane), vaid endiseestlane - keegi kes algas eestlasena ent lõpetab millegi muuna. Kelle esivanemad elasid Eestis ja kõnelesid eesti keelt, ent kelle järglased, kui neid on, elavad mujal ja hiljemalt paari sugupõlve pärast ei valda eesti keelt ka oma teise-kolmanda keelena. Selliseid rahvust vahetanuid on maailmas üpris palju ja kui see teiste juures toimub, ei näe me selles midagi ebamoraalset. Teatav huvi päritolumaa vastu võib püsida. Kaasarääkimisõigus aga on piiratud. Iseäranis ei ole moraalset õigust nõuda, et Eestis aastakümneid elanud muulased "vere kutsel" koju läheksid, kui ise seda kutset ei järgi. Naasta pole kerge kellelgi.

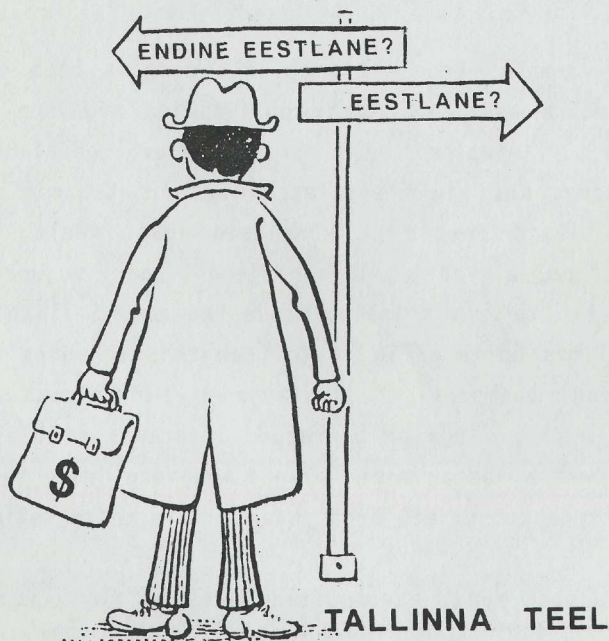
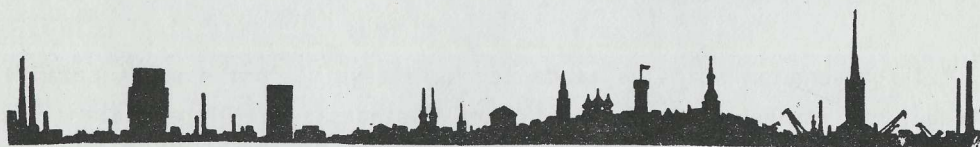
Meil on paar aastat aega, et otsustada, kes me oleme ja kuhu poole

liigume. Naasta pole kerge. Sama välismaal väljateenitud pension või hoius võimaldab küll praeguse rahakursi juures (ja arvatavasti ka veel kümne aasta pärast) elada Eestis nagu kuninga kass võrreldes teiste sealsetega, ent ikkagi kehvemalt kui Läänes, sest mida pole linnas saadaval, seda ei ole. Vahe arstiabi kvaliteedis muutub eriti tunnetatavaks vananedes. Aga kuuluda kahele maale - see ei ole kah edaspidi enam nii kerge kui möödunud aastakümneil. Pagulus on lõppenud. Ilma paguluseta on aga ka "väliseestlane" udune mõiste. On need, kes on ajutiselt Eestist ära, ja need, kes on endised eestlased.

Kumb olen mina? Kas ma tean - ja kas ma julgen teada?

REIN TAAGEPERA

ERAKONDADETA DEMOKRAATIA VÕIMATUSEST

Eesti riigi taastamisel luuakse või taastatakse kõike seda mis iseseisval riigil peaks olema: lipp, vapp, põhiseadus, parlament jne. Ollakse ka veendumusel, et põhiseadus peaks tagama demokraatliku korra.

ENAMIK RIIKE EI OLE DEMOKRAATIAD

Maailmas on umbes 200 riiki (neist 166 on nüüd ÜRO liikmed). Enamik neist ei ole aga lääne mõistes demokraatlikud. Tõelisi demokraatiaid on arvatavasti vähem kui 50. Selleks, et kuuluda tõelise rahvavalitsusega riikide hulka peaks olema tagatud, et rahvas teadvustaks riigi valitsemise, et rahvas võtaks riigi valitsemisest osa ja et rahva tahe oleks riigi valitsemises otsustav. Nagu neist nõuetest nähtub ei ole sellest küllalt et põhiseadus ja parlament on olemas ja et põhiseaduses on niisugune rahvavõimu teostamine lubatud. Isegi sellest ei piisa kui põhiseadus sätestab valitsemise korra kus demokraatia teostamine oleks võimalik või kohustuslik. Demokraatial on peale vormi muidugi ka sisu. Mitte vormilt demokraatliku põhiseaduse vaid demokraatliku sisu puudumine ongi see miks enamikku riike ei saa pidada demokraatlikeks.

DEMOKRAATLUST MÄÄRAVAD AJAKIRJANDUS JA ERAKONNAD

On päris ilmne et demokraatiale tõelise sisu andmisel on määravateks vahenditeks vaba ajakirjandus ja vabalt tegutsevad parteid ehk erakonnad. Selleks et mõtta riigi demokraatlikkust peame seega hindama ajakirjanduse ja parteide tegevust. (Need on m.s. üksteisega seotud - vaba parteiline tegevus ei ole võimalik ilma vaba ajakirjanduseta.)

Vaba ajakirjanduse tähtsuses vist ükski eestlane ei kahtle. Parteide osas on aga kahtlejaid küllalt. Parteide halva maine põhjusteks on esiteks mälestused eelmisest iseseisvusest ja teiseks partei nimetust kandev võimuorgan äsjalõppenud okupatsiooniperioodil. Kompartei juures ei ole põhjust pikemalt peatuda. Tegemist oli ju käskiva riigivõimu teostamise aparaadiga millel polnud palju peale nimetuse ühist rahva vaba tahet esindava ühendusega.

ERAKONNAD VAJAVAD KÜPSEMISEKS AEGA

Pärisparteide (erakondade) tegevuse hindamisega on lugu keerulisem. Neile võib ette heita koostöövõime puudumist, rahva poliitilist lõhestamist, omameeste soosimist, kildkonna huvide eelistamist üldhuvide ees jne. Need on varjuküljed mida ei pea unustama. Tuleks aga tunnistada, et eesti poliitiline elu oli 20.ndatel ja 30.ndatel aastatel alles väljakujunemisjärgus kusjuures puudusid kogemused; organisatsioon ja poliitilised tavad polnud veel "valmis". Nähtused mida me eesti poliitikas nüüd kriitiliselt vaatleme esinesid tol ajal näiteks ka Skandinaavia maades. Viimaseid tuakse aga praegu ette kui demokraatliku küpsuse parimaid näiteid. Aeg - mida Eestile kunagi ei antud - on lisanud poliitilist küpsust. Kui erakondade tegevus Eestis K.Pätsu poolt keelustati oli meil seljataga siiski enamik neist poliitilistest saavutustest mille üle me nüüd nii uhked oleme. See ei oleks olnud võimalik kui parteide tegevus oleks olnud nii ebaproduktiivne kui vahel püütakse väita.

ERAKONNAD ESINDAVAD RAHVA HUVISID

Milles siis seisab parteide tähtsus? Miks ei saa demokraatlikke parlamente rajada üksikisikutele (või ühele ainsale koondisele mis esindaks "kogu rahvast")?

Et seda mõistetavaks teha võime vaadelda kuidas tegutsevad poliitilised erakonnadnendes Läänedemokraatiates kus riigikord enim sarnaneb sellele mis Eesti oludes võiks välja kujuneda.

Lääne-Euroopas (Ameerika Ühendriigid on kahtlemata näide demokraatlikust riigist, kuid m.s. selle riigi föderaalse ülesehituse ja suuruse tõttu pole see meile sobiv eeskuju) esindavad parteid neid majanduslikke, ideoloogilisi või muid huvisid mida nende valijad riigi valitsemisel tähtsaks peavad. Partei tegevusest eriti huvitatud isikud astuvad tavaliselt partei liikmeteks. (Liikmeks olemine on loomulikult

kõigile avatud.) Liikmeskonna suurusest ja aktiivsusest oleneb partei võimalus saavutada valimistel poolehoidu ja kujundada riigi poliitikat. Sageli muretsevad parteid endale häälekandja (ajalehe) või vähemalt võimaluse ajakirjanduse kaudu enda ideid propageerida. Edasi on erakondadel tihti oma õppekeskused kus antakse ühiskondlikus tegevuses vajalikke teadmisi, ka neid mida mida vajatakse parteitöös (jälle mõiste millel Eestis praegu võib olla halb kõla).

TEGEVUSE ALUSEKS ON PROGRAMM

Partei tegevuse aluseks on liikmete poolt välja töötatud programm mis peaks käsitlema kõiki olulisi elualasid millesse riik või omavalitsused võiksid sekkuda. Selles esinevad kindlasti riigi välissuhted, julgeolek, majanduspoliitika, tööolud, hariduspoliitika, sotsiaalpoliitika jpm. Viimasel ajal on programmides märgatavalt palju ruumi antud ka keskkonnakaitse ja sisserännu probleemidele. (Eesti oludes oleks loomulikult väljendatud erakonna seisukoht rahvusküsimustes.)

Tavaliselt koosnevad programmid üldisemast põhimõttelisest osast ja konkreetsemast tegevusprogrammist lähemas ja pikemas perspektiivis. Programmid ja (selgitavad) vaidlused nende ümber süvendavad nii pooldajate kui vastaste teadlikkust parteide eesmärkidest.

Parteide tegevus ei ole piiratud parlamendiga vaid toimub ka valla, linna ja maakonna tasemel. Partei tegevus alumistes kogukondades on vajalik selleks, et parteide programm teostuks kõikidel nendel tasemetel kus riigi või omavalitsuse asutused ühiskonna arengut mõjutavad. Ühtlasi on parteiliikmete tegevus "alumistel" tasemetel vajalik koolitus tegevuseks riigi parlamendis ja valitsuses.

PARTEI KANNAB VASTUTUST

Üleriigiliselt esineval parteil on loomulikult organisatsioon mis vastab tegevusväljale st, et kindel liikmeskond ja organisaatorid on igas omavalitsuse piirkonnas ja igas valimisringkonnas olemas. Partei tegevust juhitakse alt üles ja side "alumise" ja "ülemise" kaadri vahel ei katke ka siis kui partei on riigivalitsuses esindatud. Eriti tihe on side parlamendifraktsiooni ja valitsuse vahel, kusjuures on ka selge, et parlamendifraktsioon mitte ainult ei "saada oma esindajat" valitsusse vaid kannab ka vastutust ja toetab esindaja tegevust valitsuses. Opositsioonis olles arvestab partei sellega, et varsti võib tal endal tulla kanda vastutust valitsuses.

Erakondadel rahvaesindustes (parlamendis või kohalikus volikogus) on veel see tähtsus, et erakonna rühmade kaudu on võimalik teha kokkuleppeid (ja kompromisse) erinevate seisukohtade vahel. Sajaliikmelises üksikesindajate kogus oleks see äärmiselt raske ja võimatu oleks ühendada nõudmisi vastutusega. Partei on seega vajalik tööriist parlamendi tegevuses.

ISESEISVUS VAJAB TUGEVAID ERAKONDI

Eelnevat kokku võttes: erakondade tegevuse kaudu selgitatakse (Lääne demokraatiates) välja ja viiakse riigiorganitesse rahva eri gruppide tahe. Erakondade ja nende valijate kaudu võtab rahvas ka valitsusorganid vastutusele. Ilma tugevate ja hästi töötavate erakondadeta rahvavalitsus ei teostu.

KOKKUVÕTE

Demokraatia kohta tavatsetakse öelda, et demokraatial on palju nõrkusi kuid paremat poliitilist süsteemi pole leitud. Nii võib lisada ka erakondade kohta: vigu on nad teinud palju aga paremat moodust demokraatia käigushoidmiseks kui parteidevaheline võistlus pole veel leitud. Kui tahame Eesti iseseisvusele anda demokraatlikku sisu peame suurimat rõhku panema parteide väljaarendamisele. Suurte rahvakogunemiste ja rahvahääletuste kaudu on rahvas näidanud et ta soovib iseseisvust. Nüüd on tarvis välja kujundada iseseisva riigi poliitika kõikides tema avaldustes. Selleks on vaja erakondi kes rahvas seas esinevaid seisukohti välja kujundaks ja oma esindajate kaudu poliitikat teostaks. Allakirjutanu sooviks on et me kõik - elukohaga Eestis või välismaal - valiks endale partei ja võtaks selle tegevusest jõukohaselt osa. See on võibolla parim mida me saame demokraatliku Eesti heaks teha.

Jaak Maandi

OKT. 1991

ERAKONNAD EESTIS 1991. LÕPUL

NB! ÜLEVAADE ON EBATÄIUSLIK, NIMED JUHUSLIKUD, ANDMED EBAKONSEKVENTSED

EESTIMAA KOMMUNISTLIK PARTEI (EKP), Communist Party, liikmeid 3800, esimees Vaino Väljas, esimene sekretär Enn-Arno Sillari, tel 142-445118. Teised tuntud nimed: Jaak Allik, Kalju Komisaarov, Harri Roots.

EESTI SOTSIAALDEMOKRAATLIK PARTEI (ESDP), Social Democratic Party, liikmeid 400, esimees Marju Lauristin, tel 142-449565, kontor 443038. Abiesimehed Ülo Laanoja, Boris Voronov. Tuntud liikmed: Rein Veidemann, Tõnu Anton, Ants Veetõusme, Ülo Kaevats, Rein Ruutsoo, Vello Saatpalu. Välissekretär, välisliige Jüri-Karl Seim. Ülle Aaskivi, Andres Tarand. Aadress: PO Box 3437, 200090 Tallinn. Tel. 446135, fax 440903.

MAALIIT (ML), Rural Union, liikmeid 250, esimees Arvo Sirendi, tel 142-601953, 606410.

RAHVA-KESKERAKOND (R), People's Centre Party, liikmeid 400, esimees Edgar Savisaar, tel 142-445051, abiesimees Küllo Arjakas, tel 142-606410. Juhatus: Ignar Fjuk, Mati Hint, Arvo Junti, Ott Kool, Peet Kask, Siiri Oviir, Olav Anton, Enn Leisson, Jüri Rätsep. Tuntud välisliige: Rein Taagepera.

ERAKOND EESTI ROHELISED, Estonian Green Party, liikmeid 260, esimees Jüri Liim. Tuntud liikmed: Mario Kivistik, tel 142-532972, 681320, Ants Paju.

MAA-KESKERAKOND (EMKE), Estonian Rural Centre Party, liikmeid 400, esimees Ivar Raig, tel. 142-443396, 440089. Kesknõukogu esimees Jaan Leetsaar, abiesimees Liia Hänni, välissekretär Uku Hänni. Tuntud liikmed: Kalju Koha, Lembit Arro, Heldur Peterson, Tõnu Saarmann. Aadress: Rahukohtu 1, 200001. Tel. 443369, fax 443825.

EESTI ETTEVÕTJATE ERAKOND (EEE), Estonian Entrepreneur Party, liikmeid 260, esimees Tiit Made, tel. 142-444089, abiesimehed Egbert Daniel, Kersti Kracht, välissekretär Indrek Mandre.

EESTI LIBERAALDEMOKRAATLIK PARTEI (ELDP), Estonian Liberal Democratic Party, liikmeid 200, esimees Paul-Eerik Rummo, Peasekretär Henn Sarv. Tuntud liikmed: Jaak Jõerüüt, Henn Sarv. Välisliikmeid: Andres Käärik, Jaan Uustalu, Jaak Maandi. **A**adress, PO Box 2, 200090 Tallinn. Fax 449598.

EESTI KRISTLIK DEMOKRAATLIK LIIT (EKDL), Christian Democratic Union of Estonia, liikmeid 300, esimees Illar Hallaste, tel 142-606463, abiesinaine Karin Jaani, parlamendigrupi esimees Mart Laar, peasekretär Tiit Arge, välissekretär Trivimi Velliste. **A**ADDRESS: Rahukohtu 1-33, 200001 Tallinn. Tel. 606463, fax 449865.

EESTI KONSERVATIIVNE RAHVAERAKOND (EKRE), Estonian Conservative Party, liikmeid 200, esimees Enn Tarto, tel. 234-33944. Tallinnas Andres Heinapuu tel. 452318. Parlamendigrupi esimees Kaido Kama. **A**ADDRESS: PO Box 3, Tallinn.

VABARIIKLASTE KOONDERAKOND (W), Republicans Coalition Party, liikmeid 270, esimees Leo Starkov, tel. 142-470718, kontor 442644. Abiesimehed: Mart Nutt, Mati Päts, sekretär Agu Laius. Tuntud liikmed: Ülo Nugis, Heino Kostabi.

Aadress: Vana-Viru 12, 200001 Tallinn. Tel. 442644, fax 449032.

RAHVUSLIKU SÕLTUMATUSE PARTEI (ERSP), Estonian National Independence Party, liikmeid 880, esimees Lagle Parek, tel. kontor 142-452472, abiesimehed Viktor Niitsoo, Ants Erm, Jüri Adams, välissekretär Jüri Adams. Tuntud liikmed: Tunne Kelam, Vardo Rumessen, Eve Pärnaste. Välisliikmed: Jüri Estam, Hain Rebas.

Aadress: PO Box 3533, Tallinn.

EESTI KRISTLIK DEMOKRAATLIK ERAKOND (EKDE), Estonian Christian Democratic Party, esimees Aivar Kala, välissekretär Andrus Villems. Tuntud liikmed: Jaanus Betlem, T. Jürgenson.

Aadress: PO Box 3578, 200090 Tallinn. Tel. 609671, fax 449558, 493460.

KOONDERAKOND (K), Coalition Party, asutajaid liikmeid 80, esimees Jaak Tamm. Juhatus: Heido Vitsur, Aksel Treimann, Koit Kaaristu, Vladimir Galkin, Peeter Loorentz, Ülo Pärnits, Ülo Vooglaid, Riivo Sinijärv + 6 koopteeritavat. Tuntud liikmed: Enno Selirand, Sergei Sinani, Jüri

Kraft, Endel Lippmaa, Arvo Kuddo, Rein Miller, Tiit Vähi, Viljar Veski, Aleksander Sikkal.

EESTI ROJALISTLIK PARTEI (EROJ), Royalist Party, liikmeid 320, esimees Kalle Kulbok, tel. 234-33430, 234-34323.

(SLAVERY²PARTY (SP), esimees Peeter Volkonsky, tel. 234-34231.)

ÕIGUSVASTASELT REPRESSEERITUTE RAHVUSLIK ERAKOND (RE), esimees Elmut Laane.

EESTI DEMOKRAATLIK ÕIGLUSLIIT (EDÕL), kontaktiaddress: "Videviku" toimetus, Estonia pst. 15, 200001 Tallinn. Tel. 666972.

VABA EESTI (VE) liikumine. Tuntud nimed: Jaak Allik, Indrek Toome, Ülo Uluots.

EESTIMAA VENE DEMOKRAATLIK LIIT (VDL), Russian Democratic Movement, liikmeid c:a 2000, kontakti telefon 142-445091 (Artur Kuznetsov).

Märkusi: Viis viimast pole (veel) erakondadena etableerinud. Neli paremerakonda - EKRE, EKDE, EKDL, W - on loonud valimisliidu "Isamaa".

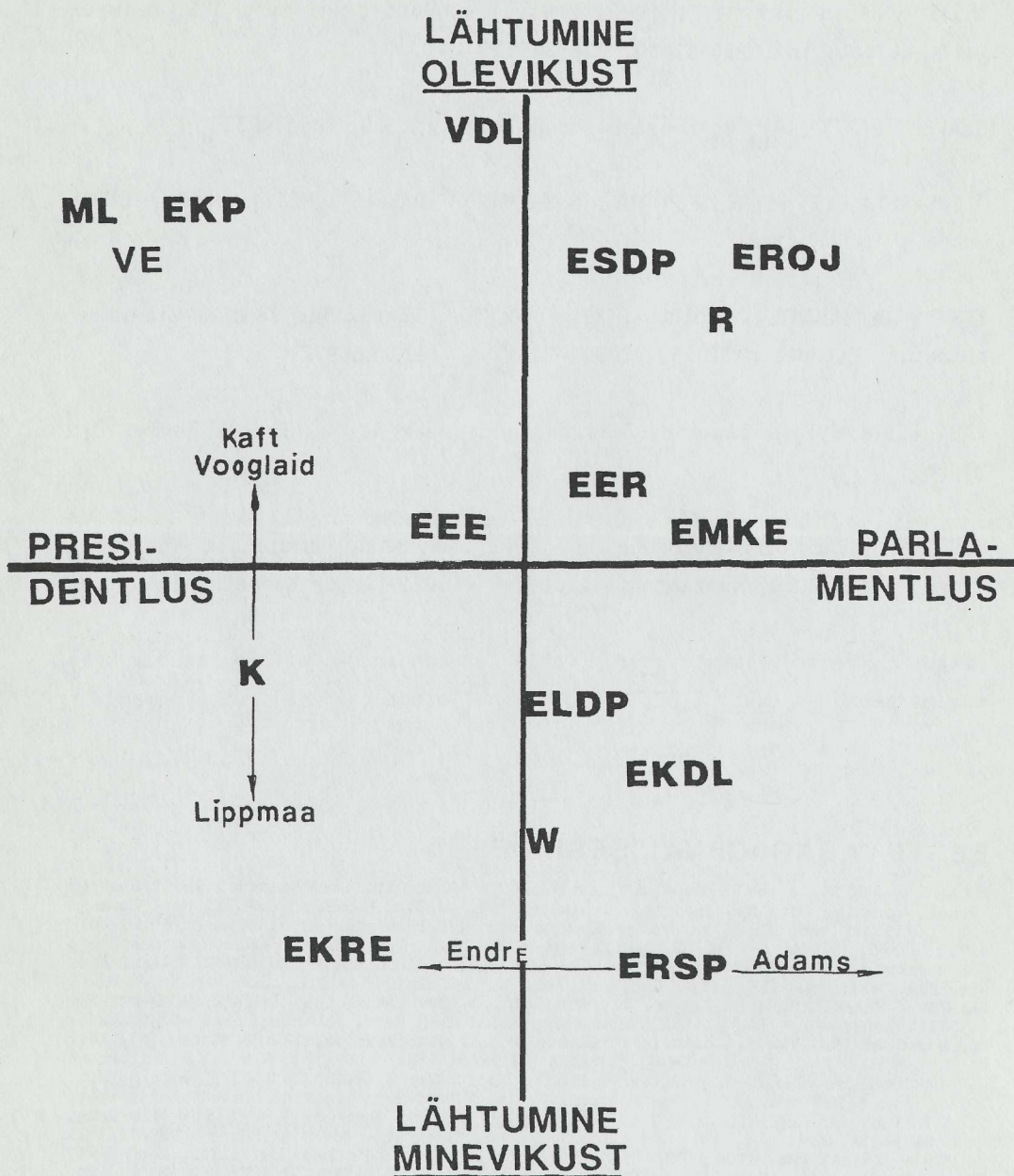
EESTI VABARIIGI VÄLISESINDESED

ISLANDI VABARIIK, Arvo-Jürgen Alas<, (vt. Taani) * KANADA, Ilmar Heinsoo, 958 Broadview Avenue, Toronto, Ont. M4K 2R6, tel. 1 416 4610764, 4610448 * LEEDU VABARIIK, Mart Tarmak, Valvi Strikaitiene, Eesti Vabariigi Alaline Esindus, Turmiskiu 20, 232016 Vilnius, tel. 0122 764896, 614544 * ENDINE N.LIIT ehk SRU, Jüri Kahn, Eesti Vabariigi Saatkond, Sobinovski per. 5, 103009 Moscow, tel. 095 2905013, 2023830 * NORRA KUNINGRIIK, Arve Roys Stranden, Vollsvn. 13E, 1324 Lysaker, tel. 47 2 581610, 942022, fax. 47 2 581615 * PRANTSUSE VABARIIK, Malle Talvet, 11, Rue Cadet, 75009 Paris, tel. ja fax. 33 1 40229587 (45777640 endine?) * ROOTSI KUNINGRIIK, Margus Laidre<, Eesti Vabariigi Saatkond Rootsis, Rådmanngatan 18, 114 25 Stockholm (Tulevane adress Storgatan 38, 114 55 Stockholm), tel. 46 8 109981, fax. 46 8 107744 * SAKSA LIITVABARIIK, Tiit Matsulevits<, Baltisches Informationsbüro, Bertha-von-Suttner-Platz 1-7, 5300 Bonn 1, tel. 228 658276, 658204, fax. 228 691251 * SOOME VABARIIK, Sven Jürgenson, Eesti Vabariigi Saatkond Soomes, Fabianikatu 13 A 2, Helsinki 13, tel. 358 0 657747, 179719, 179265, fax. 358 0 633951, Kulle Raig, Vyökatu 96 14, Helsinki, tel. 358 0 633548, Eva Lille, tel. 358 0 669805 * SUURBRITANNIA ja PÖHJA-IIRIMAA UHENDATUD KUNINGRIIK, Eerik-Niiles Kross, 18 Chepstow Villas, London W11 2RB, U.K., tel. 44 71 6339746, 2296700, fax. 44 71 7920218 * SVEITSI KONFÖDERATSIOON, Enn Vallak, 8 Chemin des Aulx, CH-1228, Plan-Les-Oates, Geneva, tel. 41 22 7061252, fax. 41 22 7949478 * TAANI KUNINGRIIK, Arvo-Jürgens Alas<, Baltic Cultural and Information Centre, H.C. Andersens Boulevard 38, 1553 Copenhagen V, tel. 45 33 933462, Karin Andersen tel. 45 33 151862, fax. 45 33 913099 * USA, Ernst Jaakson<, Eesti Vabariigi Peakonsulaat USAs, Rockefeller Plaza 9, New York, N.Y., tel. 1 212 2471450, fax. 1 212 2620893, Mart Kask (in States of Washington and Oregon), 500 Union Street, Suite 930, Seattle, Washington 98101, tel. 1 206 4671444, fax. 1 206 4678129, Jaak Treiman, 21515 Canowen Street, Suite 211, Canoga Park, Los Angeles, California 91303 * VENE NFSV, Jevgeni Golikov, Eesti Vabariigi Esindus, Sobinovski per. 5, 103009 Moscow, tel. 095 2905248 * URO, peaesindaja Ernst Jaakson, esinduses: Aarand Roos, Okke Metsmaa, Heino Ainsoo, Paul Liidig, Aap Neljas, Urmas Wompa.

Märkus: < = saadik. Eesti ajakirjanduse ja "Äripäev" andmeil.

VAIDLUSMÕÕTMED EESTIS 1/92

Parem-vasak mõõtmel pole praegu Eestis selget tähendust - need on vaid lööksõnadeks. Mis eraldab erakondi on 1) kas lähtuda oleviku oludest või püütakse taastada minevikku, ja kas 2) parlamentlus või presidentlus.

EESTI VABARIIGI KODAKONDSUSE ÄRAVÕTMISEST

Enn Nõu:

Seoses Eesti Vabariigi kodakondsuse uuesti rakendamisega Eestis on imelikke ettepanekuid tehtud ja vaidlused on mõnetigi omapärase suuna võtnud. Kuna küsimus puudutab ülimal määral ka eestlasi, kes elavad välismaal, see tähendab endisi pagulasi, siis on põhjust mõned asjad selgeks rääkida.

Mis on eeldused? Praegune Eesti Vabariik on taastatud endine iseseisev Eesti Vabariik, tähendab sama Vabariik mis eksisteeris 1940. a. Sellest tuleneb, et kõik, kes olid Eesti Vabariigi kodanikud 16. juunil 1940 ja nende otsesed järglased on ikka veel Eesti Vabariigi kodanikud. Nende hulka kuuluvad ka kõik endised pagulased. Okupatsioonide olukorras ei saanud Eesti Vabariigi valitsus normaalselt oma tööd jätkata. Neid ülesandeid sai vägagi piiratud raamides täita vaid pagulasvalitsus peaministri presidendi ülesannetes juhtimisel. Vastavalt 1938.a. kodakondsusseadusele oleksid pagulased pidanud teise maa kodakondsusse astumisel Eesti Vabariigi kodakondsusest loobuma selleks vastava soovi esitamisega valitsusele. See aga ei olnud okupatsiooni tõttu võimalik. Oleks vastav valitsus sellevastu normaalselt töötanud, poleks üldse vaja olnud teise maa kodakondsust taotleda, sest siis oleks arvatavasti kõik need inimesed vabas Eesti Vabariigis edasi elanud. Nüüd oli neil aga teise riigi kodakondsust tarvis eriti hariduse, juhtivate töökohtade ja mitmesuguste töökogemuste, nagu politsei ja sõjaväe alal, omandamisel. Ilma selleta oleks eesti rahvas kaotanud palju väga väärtuslikku kompetentsi, mida täna hädasti vaja läheb. Pagulasvalitsuse otsuseid näiteks soovi korral kodakondsusest vabastamisest ei tunnustanud ükski teine riik. Küll aga tunnustasid mitmed riigid Eesti Vabariigi saatkondade poolt väljaantud välispassse. Seega jäid pagulased juriidiliselt ikka edasi Eesti Vabariigi kodanikeks samaaegselt kui nad võeti vastu teiste maade ko-

danikeks, ka nende maade, mis Eestit de jure tunnustasid. Nendel riikidel polnud võimalik nõuda nendelt kodanikelt Eesti Vabariigi kodakondsusest lahti astumist, sest nendel inimestel polnud okupatsiooni tõttu kellegi poole pöörduda. Sellepärast on umbes 60 000 eestlast välismaal juba ligemale nelikümmend aastat olnud kahe riigi kodanikud ja on seda ka praegu. Eesti Vabariigi osas on seda seaduslikult 1. aprillil 1957 kinnitanud peaminister Presidendi ülesannetes August Rei oma vastava dekreediga. Seega ei saa olla mingisugust kahtlust, et eestlased, kes praegu elavad välismaal ja olid 16. juunil 1940. a. Eesti Vabariigi kodanikud, ja nende otsesed järglased on ikka veel Eesti Vabariigi kodanikud.

Asjaolu, et eestlased välismaal on ikka veel Eesti Vabariigi kodanikud ja samaaegselt mõne teise riigi kodanikud ei puuduta üldse aga kodakondsuse andmise küsimust kõigile neile, kes pärast 16. juunit 1940 on asunud Eestisse elama ühel või teisel alusel. Kodakondsuse andmine saab jätkuvalt toimuda ühe kodakondsuse nõudega. Tingimused on Eesti Vabariigi otsustada.

Kodakondsuse äravõtmine umbes 60 000 eestlaselt Vabariigi Valitsuse poolt oleks täiesti absurdne ja juriidiliselt vastuoklik samm. Midagi niisugust ei saa demokraatlikus riigis rakendada. See oleks täiesti kriminaalne ja mõeldamatu, et riik võtaks ära kodakondsuse oma kodanikelt neljakümne aasta järele. Niisuguseid samme on astunud okupatsioonirežiim nende inimeste osas, kes võimu alt on põgenenud, tühistades nende okupatsioonirežiimi passid.

Mis lahendus on vajalik üles tõstetud küsimuses? Ei ole üldse mingit lahendust tarvis. Eesti Vabariigi võimud peavad konstateerima, et umbes 60 000 Vabariigi kodanikku omavad okupatsioonide tõttu kahe riigi kodakondsuse ja selles asjas ei saa Eesti Vabariik midagi ette võtta, kui isikud ise vabatahtlikult pole loobunud Eesti Vabariigi kodakondsusest. Nendele inimestele tuleb anda võimalus saada vastavad isikutõendid kodakondsuse tõestamiseks. Sellistele välismaal elavatele Eesti Vabariigi kodanikele tuleks kiiremas korras soovi korral välja anda Vabariigi välispassid ja kõigile Eesti Vabariigi kodanikele sis-

se seada viisavaba Eestisse, oma kodumaale, sisse- ja väljasõit.

Välismaal elavate eestlaste panust on Eestil hädasti tarvis. Peale ülal mainitu oleks nendelt kodakondsuse äravõtmine sügavalt solvav ja haavav. Tulemus oleks, et paljud pööraksid kindlasti sellisele Eestile selja. Seda luksust vaene Eesti Vabariik endale aga lubada ei saa. Kes siis hakkaks kõiki välismaal käivaid ilma valuutata eestlasi ja riigi esindajaid südamlikult vastu võtma ja nendele elumaja ja sööki andma! Majanduslikult ei ole praegusel Eesti Vabariigil võimalik asendada välismaal elavate eestlaste asukohamaadel välja teenitud pensione. Asukohamaa kodakondsuse läbi makstakse nendele eestlastele pension välja ka Eestisse tagasi pöördudes ja seda valuutat on Eesti Vabariigil rohkem kui hädasti tarvis. Vabariigil pole ka ligemas tulevikus majanduslikke eeldusi igalpool ümber maakera saatkondade ja konsulaatide ülalpidamiseks. Sellepärast saaks väga hästi ära kasutada neid eestlasi, kes juba elavad välismaal ja kellel on sisetulek ja elukorter juba ette kindlustatud ilma et see Eesti Vabariigile lisakulutusi looks. Neid eestlasi, kes väga hea meelega ja kiindunult on valmis Eestit esindama, tuleks ära kasutada neile näiteks Eestis diplomaatilisi lühikursusi andes.

Eesti Vabariigi kodakondsuse kinnitamine kõigi eestlaste osas välismaal, kes ligemale 40 aastat on juba olnud ka mõne teise riigi kodanikud, on Eesti Vabariigile majanduslikult kuldene samm, sest välispassid maksab igaüks vastava maa valuutaga kinni. Psühholoogiliselt on see aga ütlemlata oluline tunnustus asjaolule, et võitlus väljaspool Eesti piire Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise eest on omanud olulise tähtsuse ka praegusele Eesti riigivõimule. Vastavad sammud tuleks astuda kiiremas korras, et vältida vaidluste, kuulujuttude ja muu niisuguse tegevuse rutinärvat efekti eestlastevahelistele suhetele hoolimata nende elukohtadest. Tegelikult liiguvad juba praegu nii mõnedki Eesti Vabariigi välismaal elavad Eesti kodanikud Vabariigi välispassidega, olles samaegselt ka teise riigi kodanikud ja selles ei ole midagi katki kummagi riigi seisukohast.

VEEL KODAKONDSUSEST

Seisukohad mis kodakondsuse arutluses esitatakse on vahel rajatud oletustele mis ei ole õiged - vähemalt on nad küsitavad. Siin mõned neist:

"KAHE RIIGI KODAKONDSUSE OMAMINE POLE (RAHVUSVAHELISELT) VASTUVÕETAV"

On küll! See on täiesti normaalne nähtus juhul kui kaks riiki määravad kodakondsust erinevatel alustel. Laps võib pärida isa ja ema kodakondsuse - st et kui need on erinevad saab laps kahe riigi kodanikuks. Mõni riik võib oma kodanikeks lugeda kõiki kes seal on sündinud (sealjuures arvestamata vanematelt päritud kodakondsust).

Israeli riik on loodud kõikide juutide kodumaaks. Seepärast saab iga juudi soost isik Israeli asumisel kohe automaatselt Israeli kodanikuks. (Miks ei võiks Eesti Vabariik anda kõikidele eesti soost inimestele eesti kodakondsust kui nad seda soovivad?)

"KUI ME ANNAME VÄLISEESTLASTELE VÕIMALUSE SÄILITADA KAKS KODAKONDSUST, EI SAA ME SEDA KEELATA VENELASTELE"

Saab küll. Tuleb vahet teha eesti kodakondsuse taotlejate ja nende vahel kel eesti kodakondsus juba olemas (väliseestlastel tavaliselt on Eesti ja mõne teise riigi kodakondsus). Kodakondsuse taotlejatele saab esitada igasugu tingimusi, kaasa arvatud see et nad ütleks end lahti senisest kodakondsusest. Iseasi on kas see annab soovitud tagajärgi. Mida teha näiteks juhul kui teine riik kodakondsusest ei vabasta või kui taotleja on poliitiline põgenik ja ei ole nõus oma (mahajäetud) kodumaa asutustega ühendusse astuma? Näiteks Rootsi annab niisugustel juhtudel siiski rootsi kodakondsuse.

"KUI VENELASED EI SAA (EI TAOTLE) EESTI KODAKONDSUST, LAHENEV VENE IMMIGRANTIDE PROBLEEM".

See väide on õige ainult siis kui need kes kodakondsust ei saa lahkuvad

Eestist. Need kes jäävad Eestisse elama, peaksid ka mingisuguse üleminekuperioodi järel saama kõik kodanikuõigused ja integreeruma nii vormiliselt kui sisuliselt. Teiste suhtes tuleb paratamatult arvestada mingisuguse repatrieerimisega mida tõenäolikult saab läbi viia ainult kokkuleppel Venemaaga. Rahvusküsimust ei saa lahendada seadusega.

"EESTI VABARIIGI TEGEVUS KATKESTATI JUUNI SÜNDMUSTEGA 1940"

Kodakondsuse ja mitmete teiste taastavate määruste aluseks on võetud kuupäev mil võim võeti ära seaduslikult EV valitsuselt. Millegipärast on unustatud, et septembril 1944 astus uuesti tegevusse seadusepärane EV valitsus, kus Jüri Uluots täitis presidendi ja Otto Tief peaministri ülesandeid. See valitsus asus kokkuvariseva Saksa okupatsiooni järel uuesti Eesti riiki taastama, kusjuures otsused avaldati Riigi Teatajas. Valitsus pidas välisriikidega ühendust allesolevate EV esindajate kaudu Stockholmis, Londonis ja mujal. Üldsusele nähtavaks tõendiks riigi taastamisest oli ms sini-must-valge lipp Pika Hermann'i tornis. Valitsus oli sunnitud Tallinnast lahkuma 22. septembril 1944. Antud kuupäev võiks seega asendada 16. juunit 1940.

Uluots-Tiefi valitsuse olemasolul - ja valitsusliikmete põrandaalusel tegevusel EV Rahvuskomitees saksa okupatsiooni ajal on põhimõtteline tähtsus, kuna see tõestab et legaalne Eesti Vabariik ei läinud kaasa Nõukogude Vene ega Hitleri Saksamaa poolt loodud okupatsioonivalitsustega 1940 - 1944. Sellel faktil on oluline tähendus praegu Läänes käimasolevas avalikus arutelus kus balti riike (alusetult) süüdistatakse koostöös Hitleri Saksamaaga.

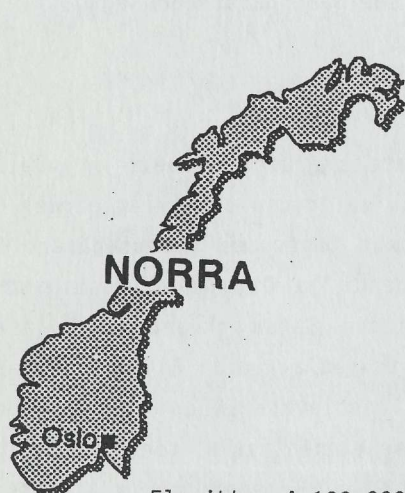
Kodakondsus pole mitte ainult juriidiline vaid ka poliitiline küsimus. Selle otsustamisel tuleb silmas pidada põhilisi inimõigusi ning ühtlasi Eesti riigi ja rahva huvisid. Valitud tee kodakondsuse küsimuse lahendamiseks loob teatud eeldusi rahvuspoliitikas kuid ei lahenda kaugeltki selles esinevaid probleeme.

Jaak Maandi

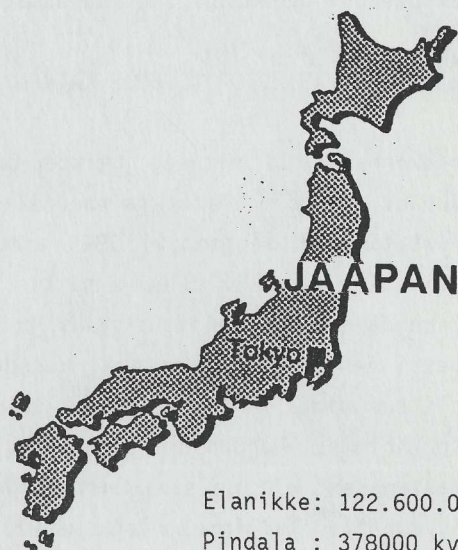
Lesotos Dets. 1991

KUI NORRA OLNÜKS JAAPAN...

Elanikke: 4.100.000
Pindala : 324000 kvm

Elanikke: 122.600.000
Pindala : 378000 kvm

KUJUTLEME:

- Norra brutto rahvatulu on tervenisti 65% USA omast.
- Ehitame 1.7 miljonit elamut Norra mägismaale.
- Asetame kümme maailma suurimat pankat ja üheksa suurimat ettevõtet Oslosse.
- Lisame 122 miljonit elanikku kellel igalühel on pool miljonit krooni sääste pangas.

SEE ONGI JAAPAN!

Rootsi ärileht DAGENS INDUSTRI kuulutas suurelt oma 17. dets. numbri esiküljel: "Estland kan bli nytt Singapore", (Eesti võib saada (uueks) Singapuriiks).

Huvitavam oleks ehk võrdlus Taivaniga kuna selle 20. miljonil elanikul on Jaapani järel Aasia kõige kõrgem elatustase ning palgad, kusjuures saare pindala on väiksem ja loodusvarad sama kasinad kui Eestil.

VÕINÜKS EESTI TAIVAN OLLA...

EESTI

Lausikmaa

Elanikke: ca 1.600.000

Elamistihedus:

35 ruutkilomeetrit

Maa pindala: 45100 kvm

Nativiteet: 1.59%

Mortaliteet: 1.18%

Keskmine eluiga:

mees 67, naine 75 a.

Kirja- ja lugemisoskus: 100%

Keskmine aastatemperatuur: 5 °C

Sademeid aastas: 500-750 mm

Põllundus: 25%

Tööstus: 44%

Kaubandus jm.: 31%

Metsa all: 40%

Maapõuevarad: Kiviõli,
fosforiit, mets.

Tootmisharud: toiduained, kerge-
tööstus, kiviõli (elekter)
puitsaadused

Metsasaadused ja paber
peaks olema üks tulevasi
ressursse.

TAIVAN

Mägismaa

Elanikke: 20.000.000

Elamistihedus:

560 ruutkilomeetrit

Maa pindala: 35990 kvm

Nativiteet: 2.4%

Mortaliteet: 0.47%

Keskmine eluiga:

mees 68, naine 73.5 a.

Kirja- ja lugemisoskus: 85%

Keskmine aastatemperatuur: 21 °C

Sademeid aastas: 2000 mm

Põllundus: 21%

Tööstus: 42%

Kaubandus jm.: 37%

Metsa all: 50%

Maapõuevarad: süsi, maagaas,
marmor

Tootmisharud: riided, plasttooted,
elektroonika, plywood, mänguasjad.

Põllundus on peale maareformi
jälle juurdekasvul, metsandus
on tagasikäigul.

JUUTLUS EESTIS

Sattusin Metroo ühingu ettekandekoosolekule (9.1.92) kus *Ilmar Laaban* kõneles teemal "Juutlus Eestis - ohustatud ressurs".

Ettekande aktuaalsus seisnes asjaolus, et baltlasi süüdistatakse aeg-ajalt selles, et nende maal Saksa okupatsiooni ajal kohaliku rahva kaasabil tapeti suurel hulgal juute ning et seda polevat Baltimaadel avalikult omaks võetud.

Viimane kisa-kära tekkis hiljuti kui Rootsi välisabi minister *Alf Svensson* Eestit süüdistades osutas seal valitsevatele natsistlikele tendentsidele.

Peale seda on küsimus olnud ülalrootsi- ja muu maailma massiteabes. Debatti sekkusid *Peeter Puide* ja *Andres Küng* "Svenska Dagbladetis". Ja nüüd Metroo vahendusel *Ilmar Laaban*, kes paguluse algaastaist alates on sõna võtnud saksa okupatsiooni tagalakuritegude ja ohvrite teemal. Kaasmaalaste leerist seda üksikut häält kohatuks kuulutatav materdamine võis jätta tookord välismaailmale mulje, et meil on nii mõndagi varjata. Pagulased on kas vaikinud või vastu väites osutanud kui palju kommunism natsismist hullem oli. Kõik oli õige mis meil N-Liidu okupatsiooni kohta öelda oli. Kuna see aga ei andnud küsijatele vastust olude kohta saksa okupatsiooni ajal, siis oli kahju välisvõiluse seisukohalt suur.

Ükskord ometi tuleb asjad selgeks rääkida, seega on debatt väga teretulnud, sest mida kauem väärarvanded ja süüdistused kummitavad, seda raskem on umbusku kummutada. Loodetavasti eestlased seekord ise ei jäta enne kui asi on lõpuni argumenteeritud ja faktid laual. *Peeter Puide* sõnavõttu (29.11.91) ma ei ole lugenud, seevastu *Andres Küngi* oma (SvD 18.12) kus tal oli hea võimalus korrigeerida eelnenute tavalisi valeväiteid. Tema pealkirjaks oligi "Ekslikkused raskendavad baltlaste ja juutide üksteise mõistmist" ja ta lõpetab: "See kes tõesti tahab antisemitismi ja muu rassismi vastu töötada, sellel lasub vastutus kõigepealt koguda fakte ja alles siis end avaldada", mis muidugi tabas esmajoones *Alf Svenssoni*, kes ise hiljem tunnistas et tema andmed natsistlike koosolekute kohta Eestis ei olnud kontrollitud. Ta õigustab ennast "Eesti Päevalehele" saadetud pikas seletuses (22.1.92) sõnadega: "...on omal kohal nende maade äramärkimine, mis kunagi pole saanud võimalust teha arveldust nende osadega oma ajaloos, milles seisneb vastutus tuleviku ees".

Samas vastab talle *Alur Reinans*, et "pole põhjust oponeerida ta artiklis esiletoodud hoiaku vastu, mis puudutab demokraatiat ja arengut naabermaades... ent kriitika on milleski muus, nimelt selles et *Alf Svensson* on andnud leviku kõmule, mis on täiesti alusetu." (Edasi kummutab *Reinans* peamiselt väiteid nagu eesti-SS oleks olnud natsiväeosa ja et Leedus olevat rehabiliteeritud sõjakurjategijaid).

Laabani ettekandel oli mitu tahku, kusjuures ta jättis ühe neist - pealkirja juurde kuulunud "ohustatud ressurs" - käsitlemata. Teistest nopime mis meelde jäi:

Juutide arvukusest Eestis. 1940 oli juutide kogukond ümmarguselt 4500 ning 1949 5436 isikut. Peale seda on arv langenud. (*Hagi Šein* ütles Metroo 90 seminaril Metsakodus: "Juudid lahkuvad Eestimaalt ja

tõenäoliselt 4500 juudist, kes 1979 a. siin olid ei ole aasta pärast 1000 järgi". Vt. Aja Kiri nr 58, toim. märkus).

Laaban seletas paradoksi, et Eestis oli peale sõda ligi 1000 juuti rohkem kui Vabariigi lõpul sellega, et sakslaste rinne jäi sissetungil Eestit poolitavalt mõneks ajaks seisma, mistõttu pooled eesti juudid pääsesid põgenema. Sakslaste kätte jäänuist pooled hävitati. Pärast seda toimus vene juutide sissevool maale kus suhtumine neisse oli parem kui mujal N.Liidus. *Laaban*, kes samuti *Šeini* ettekannet 1990 kuulas, sai seal oma küsimusele, miks nüüd juudid lahkuvad Eestist, seletuse et (tol korral 1990, toim.) vene PAMJAT ja vene antisemitism tõstsid pead N-Liidus ja selle ähvarduse ees ei juletud ka mitte Eestisse jääda.

Laaban esitas küsimuse kuidas mõõta minoriteedi heaolu mingis riigis? Ta pidas oluliseks inimõiguste rakendust ja kindlustunnet, teiseks võimalust ennast teostada ja kolmandaks võimalust sisse elada ühiskonda ja osa võtta samadel tingimustel kui põhirahvas.

Taustal, miks suhteliselt paljud juudid läksid kaasa Nõukogude võimuga tegi *Laaban* võrdluse N-Liidu ja Eesti vahel enne teist maailmasõda. Venemaal/N-Liidus : inimõigused puudusid, vaba eneseteostus oli piiratud, võimalused tegutseda riiklikult/ühiskondlikult olid aga suured. Seepärast oli kommunistlikus parteis Lenini ajal, ülimate tippudeni välja, palju juute. Nii ka NKVDs ja mujal. (Pärast tegi Stalin puhastuse nagu teame). Eestis oli aga asi vastupidine: inimõigused olid tagatud, eneseteostus võrdõigne, kuid integratsioon, võimalus ühiskonna riiklikesse organitesse kuuluda (kommunaal, riigiteenistus, sõjavägi) oli minimaalne. 1940-41 sovjetiaasta mõningate juudisoost inimeste kiiret karjääril hinnates tuleb seda meeles pidada. Neil aastail tekkis ka antisemitism Eestisse. Üksikud juudid olid selle põhjustajaiks.

Laaban tsiteeris "Horisoni" üht numbrit, (toim. seda kodust kahjuks ei leidnud), kus juudiorganisatsioonide praegune esinaine ütles, et juudid kes astusid NKVD teenistusse tuleb hukka mõista. Seevastu aga neid, kes liitusid hävituspataljonidega, tuleb mõista, kuna nende tegevus oli suunatud saksa vallutajate vastu. *Laaban* väitis et mõlemad tuleb hukka mõista, kuna hävituspataljone kasutati ikkagi ära eesti patriootide, metsavendade ja rahva vastu.

Mis osa oli aga eesti rahval juutide hävitusel arvas *Laaban* olevat kopmitseeritud küsimuse kasvõi sellepärast et natsismi terror nõudis Eestis rohkem eesti elusid kui juutide omi. Teiseks olid metsavennad 1941 spontaanne vastupanu, millest alles hiljem formeerus muid üksusi, mille üksikute osade või isikute häbimärgistamine tegi võimalikuks N-Liidul mustata bandiitluseks kogu eesti vastupanu.

Siis muidugi oli natsidel Eesti pinnal plaanikohane juutide ja mustlaste hävitamine, Eestis oli tervelt 20 sellist laagrit. Nende laagrite lõplikul likvideerimisel ei usaldatud eesti vahtkondi seda tegema kui ebasaldatavad ja ebasobivad. Jääb ikkagi üle isiklikud kuriteod üksikutelt, kas SD või mõnes teises teenistuses.

Arutlus ja aruandlus sellest Eestis on olnud allasurutud. Kuigi kollektiivset süüd ei tunta pole ka eriti uhkustada; oli üksikuid heroilisi juhtusid kus eestlane aitas ja peitis juuti, oli üksikuid julmi kes käsi määrisid, suur enamus aga ei teinud mitte kui midagi.

Prantsusmaal, prantsuse enda juutide hulgas, oli vähe ohvreid. Prantsusmaale põgenenud juudid hävitati aga täielikult, kuna prantslastel oli erinev vaade omadesse ja võõrastesse.

Siin on tegmist tähtsa faktoriga - võõrastusega. Eestis ei olnud õieti antisemitismi, sellevastu võõrastati juute, nad olid võõrad. Juudid arvavad, et täna samas olukorras aitaksid eestlased juute rohkem.

Rein Veidemann

Väino Vahing

Tõnu Tepandi

TEGELASI

Toivo Miljam

SIIN & SÄÄL

Imre Lipping

Lepo Sumera

Jüri Adams

Jaak Allik

Tõnu Ancon

Kalju Komissarov

Rein Marandi

Marju Lauristin

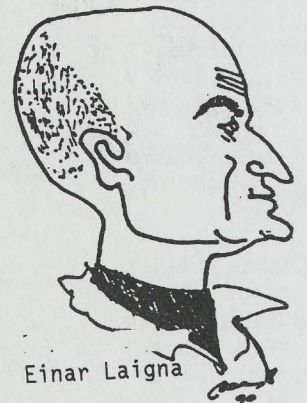
Kalle Muuli

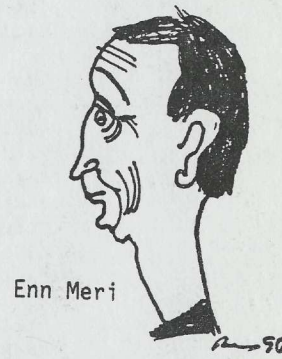
TEET KALLAS ISE
(...enda käe läbi)

Enno Klaar

Einar Laigna

Enn Meri

Liia Hänni

Andres Tarand

Indrek Tarand

Marju Unt

Jüri Estan

Jüri Seim

Jaan Üstalu

Ilmar Laaban

LUGEJA KIRI 1

Kõigepealt, kas on vaja "Ajakirja". Ise loen küll ahnelt analüüsi sellest mis Eestis toimub, ja loeks veel rohkemgi. Ei mõista et võiks olla mingi vastuolu selles kas Eestis või väljaspool ajakirja välja anda. Need on eri projektid. Eesti ajakirjad ja ajalehed ei anna ju üldpilti ja suurt plaani vaid on tihtipeale mingis poleemikas kinni, või viidavad asjaoludele mille mõistmiseks oleks minusugusele veel seletusi vaja. Ma usun et väljaspoolt pilk on ka eestlastele huvitav. Sealsed kaastöölised kirjutavad Ajakirjas kindlasti teisiti kui kodumaal. Eestis on arutelud väikese ulatusega nii et üks hääl mujalt kindlasti üleliigne ei ole. Vastupidi: minu kogemus on et seal ollakse väga huvitatud mida teised Eesti olukorrast arvavad ja mõtleavad.

Minu soov haritlasena oleks päris tõsine kultuuri ja ühiskonda käsitlev ajakiri, kus artiklid võiks päris pikad ja keerulised olla. Sooviksin, et Ajakiri poleks liikmeskonna lehe moodi, kus kõik üksteist juba tunnevad. Arvan et Sinu projekt püüab sennapoole.

Kunagi seletasin Tartust pärit sugulastele minu ja mu õe ning venna vahet sellega, et nemad on nagu kutselised eestlased. Minule ja paljudele minu põlvkonnast on eesti päritolu ainult osa minu identisusest. See on oluline küll, aga ma ei ole valmis tervet vaba aega selle alla panema.

Nii et kui Ajakiri, siis võibolla mitte üksikvõitlejatele - neil on tõenäoliselt infot küllalt - vaid hobi-eestlastele. Neile kes ei loe järjekindlalt Eesti ajakirjandust ja ei kuula reeglipäraselt Eesti raadiot kuid tahaksid ühiskonna elu ja selle muutumist jälgida.

Kus nemad siis on, ja miks nad ei ole juba Metsaülikoolis või Ajakirja lugejaskonnas? Ise olen seal seetõttu et juhuslikult kokku saime. Aga huvi oli juba varem, ainult et ei teadnud kuidas ja kust otsida infot. Veidi lämmatav pagulasringkond Rootsisis mind varem väga ei huvitanud, aga asjad on tänapäeval ju muutunud. Tihe suhtlemine Eestiga on aknad avanud suuremale ja hoopis kirevamale seltskonnale. Pealegi on just minu põlvkonnal (40ndail sündinuil) aeg käes et oma laste läbi jälle oma lapsepõlvlega tihedamat sidet otsida, vanemate ja päritolu vastu suuremat huvi tunda kui 20 aastat tagasi, mil tee lapsepõlvest eemale viis. Kui sõidan Estline laevaga näen palju omavanuseid. Kui iga kümnes neist viitsiks Ajakirja lugeda, on lugejaskond juba piisav. Neid on kindlasti raske üles otsida. Kuid usun siiski et nüüd oleks huvi suurem kui 70ndatel aastatel.

Ise mul ei oleks midagi selle vastu et kaastööd teha. Eestikeel on vähe roostes, ma ei ole kunagi muud kui isiklikke kirju selles keeles kirjutanud. Võiksite tööpoolest asjast veel rääkida...

Tervitades A-M K

LUGEJA KIRI 2

Eestlaste ühine soov - Eesti vabanemine - on teostunud.

Küsin nüüd kas on mõnd riiki üles ehitavat teed, mis võiks olla teistest tagajärjekam?

"Kiri Uus-Meremaalt", (AK nr 56, 1989) esitas teesi, et on. Kahjuks pole keegi vaevaks võtnud seda kommenteerida ega kritiseerida.

On aeg tegutseda. Vabaduse algus oleks kurb kui meil rahareformi või oma vääringu ajaks sihikindlat majanduspoliitikat ei ole.

Esitan seepärast mõtlejatele ja majandusteadlastele küsimuse:

Missugused oleks tagajärjed (nii lühi- kui pikas perspektiivis) Eestile ja selle kodanikele kui jõustuks seadus, kus iga tuluteenija peab teatud minimaalhoiuse saavutamiseni vähemalt 10% oma tulust säästma erilisel kapitaliarvel mis on tavaliseks tarbimiseks suletud kuni pensionini. Kodanik saab hoiust kasutada enneaegselt ainult kapitaalseteks investeerimisteks, näiteks elumaja ostuks, kõrghariduse muretsemiseks, äriautoks (mitte aga eraautoks) jne.

Juba viie aasta pärast oleks niisiis iga tuluteenija käsutuses (investeerimiseks) vähemalt poole aasta tulu, kogu fond aga vahepeal ka panganduse kaudu rahvamajanduse teenistuses... Kas võiks keegi selgitada, et selline väga lihtsalt teostatav majanduspoliitika ei oleks kiirelt tulutoov "rahvakapitalism"?

Oleks inspireeriv kui Eesti oleks tähelepanavaks uuendajaks ummikusse jooksnud majandussüsteemide kõrval.

Nendele, kes liiga kiirelt võiksid hinnata eeltoodud kui "soovunemat", oleks ehk kasulik teada et nii Lääne-Saksamaa kui ka Singapur rakendavad süstemaatilise "rahvakapitalismi" sümptomeid oma sotsiaalrajanduslikus poliitikas.

Jens Meder

USU IKKA UNDI JUTTU

MARDI VALGEMÄE

Mati Undi "Viimsepäev" ilmus 1972. a. märtsi "Loomingus". Sama näidendi pisut erineva lõpuga teine variant nägi trükimusta kaks aastat hiljem Undi proosakogus "Mattias ja Kristiina". Maire Jaanuse ja allakirjutanu "Viimsepäeva" ingliskeelne tõlge *Doomsday*, mis sõlmib kokku mõlemad eestikeelsed versioonid, ilmus ajakirja *Modern International Drama* 1977. a. kevadnumbris. Teadaolevail andmeil ei ole seda Undi tükki Eestis mängitud. Linda Pakri *Arts Club* (Kunstiklubi) Teater lavastas ingliskeelse *Doomsday* 1991. a. augusti lõpul New Yorgi *Off-Off Broadwayl*.

Undi näidendis, nagu prantsuse absurditeatri tiipteeses, Samuel Becketti *Godot'*-loos, oodatakse lunastust, aga selle asemel ilmub lavale toorust ja vägivalda kehastav tegelane. "Me ootasime telegrammi või Jeesus Kristust", ütleb "Viimsepäeva" kodukootud filosoof Albert, "aga tuli hoopis hitlerlik röövvalutaja, ja isegi see oli järeletehtud". Undi näidendi vale-Lunastajaks osutub SS ohvitseri mundris naistekütt ja varas nimega Kanter. Ei ole ehk tähtsuseta, et sama nime kandis tiirane ja jõhker fašist Paul Kilgase 1961. a. ilmunud näidendis "Ööbik laulis koidikul". Ent nagu rahvasuu suvatses öelda Teise maailmasõja ajal, "Meid röövel päästis röövli käest". Teatri garderoobist laenat mundritega "sakslased" arreteeritakse Undi näidendis Nõukogude korda esindava miilitsa poolt, kes Pakri lavastuses esines üdini ebasümpaatse võimukandjana ning kes passikontrolli ajal, nii nagu seda varem oli teinud Kanter, varastas toasolijate raha.

Doomsday lavastuse üheks vooruseks tulebki pidada tabavaid režiilisi tõlgendusi. Näiteks peale ülalmainit miilitsa iseloomustuse asetab Pakri kõige vanema "Viimsepäeva" tegelase ratastooli. See võimaldas raugastunud Heinrichil vabalt liikuda ning käia salaja pudelist viina rüüpamas. Samuti tegi ratastoolis istumine võimalikuks hoida põlvedel lauda, millele paigutat tinasõdurid ja tankid viitasid Heinrichi imestamapanevale võimele mäletada igasuguseid ajaloolisi, eriti Esimese

maailmasõjaga seotud pisiseiku ja kuupäivi. Millegipärast jäi aga arendamata näidendi lõpul esineva Milo Venuse kipsikuju visuaalne tähenduslikkus. Käsikirjas ettenähtud pooleteisemeetrilise aktskulptuuri asemel koorus siin kinkepakist välja paarikümne sentimeetri pikkune lauaehe, mille kätetut naiseihu keegi ei määrinud ilmselt verd sümboliseeriva punase veiniga.

Seoses alkoholi tarvitamisega tuleb märkida veel üht režiilist iludusviga. Kuigi Antoni juubelit ja erruminekut pühitsev seltskond pruukis ohtralt viina, ei toimunud lavastuses märgatavat vahet näitlejate käitumises enne ja pärast "kosmosekülaste" visiiti, mis mitte ainult ei lõhkunud perekonnaidüllil, vaid purustas ka Aili ja Ingo armuvahekorra. Mundrimeeste saabumisel tarretusid küll kõik nagu kord ja kohus, ent sellele järgnenud kaine tegevus (millele pidanuks omakorda järgnema uus lõdvenemine) ei saavutanud küllaldast kontrastsust eelneva joobnud pallimänguga. Muidu aga näitles üheksaliikmeline ansambel igati kompetentselt.

Tänapäeva ameeriklastel ei ole muidugi kerge luua eel-glasnosti-aegseid eesti tüüpe. Pealegi olid "Viimsepäeva" näitlejad suhteliselt noored. Sellegipoolest osutusid naised enam-vähem usutavaiks. Abiturient Aili osatäitja, ehkki liiga jässakas et uhkeldada oma ilusate jalgadega (nagu seda nõuab Undi tekst), esindas piisavalt nooruse uljust ja indu. Antoni abikaasat Veerat kehastas poola päritoluga lopsakas blondiin, kes andis hästi edasi elu täiuslikkust, mida ei suuda vähendada isegi hall sotsialism. Mehed, eriti need kes mängisid vanemaid inimesi, nägid välja enam kurnatuna, mis on kahtlematult õige kodumaa olukorras, ent vaevalt võiks neid päris elus ära vahetada eestlastega. Kõige enam õnnestunud meesosad kuulusid mundrikandjatele, eelkõige Nõukogude miilitsale, kelle rusuva realismiga mängit ülbus nakatas saalisviibijaid oma pahaendelisusega. Režii seisukohalt tuleb kordaläinuks tunnistada ka see, et Pakri oli saksa sõjaväelasele andnud sümbolised Hitleri-vurrukesed.

Undi näidendis esineb peale Beckett'i sugemete veel ülemtone Ionesco "Kiilaspäisest lauljatarist", Mrožeki "Tangost" ja Paul-Eerik Rummo "Tuhkatriinumängust". Vaatamata sellisele eklektilisusele, saavutab "Viimsepäeva" keskne, SS-i vormikandjad ja Nõukogude miilitsat haarav tegevus Eesti hilisemat ajalugu tähistava allegoorilisuse. Näidendile

lisab sügavust ka autori püüe ületada poliitika ning tungida eksistentsialistlike põhitõdedeni, mida märgistavad "suremiseni" viiv ritualistlik pallimäng ning viited reaalelu ja meelepette probleemidele nii filmis kui laval - "sakslaste" mundrid on ju teatrikostüümid ja tulirelv vaid stardipüstol. Nagu ütleb Albert, "...elu on grosses Spiel" ehk suur mäng. Seni kuivadel paberilehtedel seisnud Mati Undi viimsepäevamängule lavalise hingeõhu sissepuhumise eest, meile poliitiliselt nii tähtsal augustikuu viimasel nädalal, võlgne me järjekordselt tänu väsimatule Linda Pakrile. Su üle Dionüsos valvaku!

MARDI VALGEMÄE

(Raadio Vaba Euroopa)

"Viimsepäeva" autor Mati Unt (paremal) ning tõlkijad Maire Jaanus ja Mardi Valgemäe New Yorgis Kultuuripäevadel 1989.

UNDI JUTT

MATI UNT

Äsja läks Soomes hingusele üks kõige paremaid Soome lehti "Uusi Suomi". See leht oli vasakpoolsuse hülgäegadel üks tõelisi demokraatia ja liberalismi tugipunkte kesk igasugu maoismi ja muud hullust. Nüüd teda enam ei ole. Täna teatati, et ka "Suomenmaa" kaob. Kõik kaob! Kas tuleb midagi asemele? Vabadus, iseseisvus...? Ilma "Uusi Suomita", ilma "Ajakirjata", ilma "Manata"... Viimase kohta levitab küll Ehin jutte, et too ajakiri hakkab ilmuma Eestis, aga ei tea, mis "Mana" see enam on...

Toimetaja soovib, et kirjutaksin Mardi Valgemäe undijutu otsa päris Undi jutu, ja ta loodab, et teen seda isikupäraselt. No kes võib olla veel isikupärasem kui Mardi Valgemäe.

Võtan lihtsalt Mardi loo ette ja kommenteerin, kui midagi kommenteerida on.

"Viimsetpäeva" pole tõesti Eestis mängitud, aga üks katse mängimist alustada siiski oli. Lavakunstiüliõpilased hakkasid tegema temast üht kursusetööd. Algatajaks oli Katrin Saukas. Tegin tema palvel isegi tükk natuke ümber. Nägin ka üht proovi. Mäletan, et seal mängis Roman Baskin. Mis aastal see võis olla? Seitsmekümnendate keskel ilmselt. Proov lõppes seal, kus sakslased sisse tulevad. Rohkem ei olnud üliõpilased jõudnud ja pooleli ta ilmselt jäi. Nagu paljud asjad.

Kanteri nime olen küll huupi pannud, ja ma ei mäleta, et oleksin viitsinud lugeda näidendit "Ööbik laulis koidikul". Ilmselt on tõesti olemas kollektiivne alateadvus! Valelunastaja ilmub Kanteri nime all nii mulle kui ka Paul Kilgasele! Imelik lugu.

Kartsin, et see näidend ei jõuagi kunagi lavale. Ometi ta nüüd jõudis. Eks ta ole üks eklektiline värk tõesti, sest on näha, et ma ei osanud tükk lõpetada. Püüdsin otsi kokku viia artooliku visuaalse efektiga.

Jah, need "kosmosekülalised"... Eesti on nüüd lõpuks iseseisev, aga mis "kosmosekülalised" võivad meie uste taha veel tulla...? Kõik näib olevat võimalik. Ei taha ka kõige halvemat uskuda. Võib-olla hakkab "Ajakiri" veel kunagi ilmuma"

Mati Unt

TEADUSLIK-TEHNILISE KEELE LOOMINGULISI LÄHTEKOHTI

VALTER RAND

Ettekanne 29. detsembril 1988 Eesti Teaduslik-tehnilisel Konverentsil ESTO-88'l Melbourne'is Austraalias. Järg esseele "Keel ja diversiteet".

1. LÄHTELE ASUMISEKS

Essees "Keel ja diversiteet" käsitlesin diversiteedi ja loomingu iseloomu suurtes looduslike süsteemides, milline on ka keel.

Väitsin, et keele põhiline areng väljendub keele korradiversiteedi kujunemises, kusjuures juhuse osa selles jääb vältimatuks.

Määritlesin kaks põhiliselt erinevat loomingulist protsessi. Ühel juhul on looja ja loodu kaks teineteisest selgesti eraldatavad nähet. Nimetan seda välisloominguliseks aktiks. Teisel juhul loob looja end ise, mis on siseloominguline protsess. Suured looduslikud süsteemid loovad end ise, seejuures ka ühiskond ja sellega seotud suursüsteem - keel.

Keeleline loomingu toimub ühiskonna paljudes punktides, ja seda anonüümseks jäävate loojate kaudu. Nüüd, kirjakeele ja autoritähatsuse ajastul võivad keelekorraldajad ja -loojad tunda endid välisloominguliste autoritena, kes annavad oma panuse keelele ja väärivad seetõttu tunnustust. Püüdsin, aga tõendada, et keele enda seisukohtalt on see siiski siseloominguline nähe, sest keel sulatab endasse ainult osa sellest loomingust, mis on pärit paljudelt autoritelt ja mis jääb keelde anonüümseks, sest keele tarvitajad vaevalt teavad, mis keelendid kust pärinevad.

Lõpuks väitsin, et kuna keelekorraldajad pole lähtunud minu seisukohtadelt, on nende ülerõhutatud välisloominguline hoiak pidurdanud keelt ülenormimisega ja liigse keele ühtlustamisega. Keele enda mõjutusel on aga siiski jõutud arusaamisele, et keele mitmekesisust, paralleelvorme ja ebaühtlusi tuleb aktsepteerida kui keele arengut soodustavaid ja rikastavaid nähteid. Tegelikult tähendab see keele siseloomingulise kujunemise aktsepteerimist. Keelesüsteem loob end ise ja keelekorraldajad on vaid diskreetsed (ühikutaolised) lugematud loovad tsentrid selle süsteemi siseloomingus.

2. TEADUSLIK -TEHNILINE KEEL

Teatava rahvuse ühiskeel on pikaajalise siseloomingulise arengu tulemus ja seetõttu on ta diversiteedirikas. Sõnavara on täis mõistete paralleelvorme, sünonüüme, ebamääraseid väljendeid, tähenduste osalisi kattumusi, aegunud väljendeid, jne. Kas võiks samal viisil areneda teaduslik-tehniline keel kaasaegseks kasutamiseks? Vastus peaks olema: ei.

Põhjusi on küllalt. See keel on vajalik kohe, kui teaduslikus arengus on jõutud uute avastuste, leiutiste või arusaamade juurde. Teadusliku keelega pole aega; seda oleks vaja isegi enne, kui uudsus on avastatud. See on muidugi võimatu ja teadlaste naljad on mõnikord sellele rajatud. Näiteks ütleb kiviaja elanik teisele: "Telefoni oleks vaja! Su koobas nii kaugel."

Teaduslik keel peab olema täpne ja ühemõtteline. Definiitsioonid, menetluste kirjeldused, nimed ja omadused peavad olema arusaadavad samal viisil kõigile keele kasutajatele.

See keel peab olema ligipääsetav nii kergesti kui võimalik teistest rahvustest teadlastele, sest praegusel ajal on kõige suuremad internatsionaalsed kontaktid just teadlaste ja tehnikainimeste vahel, eriti kirjanduse kaudu.

Teaduslik-tehnilise keele sõnavara puhul räägitakse erialade terminoloogiast, sõnaterminitest ja oskussõnadest. Tegu pole ainult nimisõnadega, vaid ka tegusõnadega, omadussõnadega ja teistegagi, et väljendada paljude teadus- ja tehnikaala liikide kogu informatsiooni. Mõelgem ka sellele, et teaduslik sõnavara igas kultuurkeeles ületab üldkeele sõnavara selles keeles.

Meie keeleteadlane Valter Tauli ütleb, et "Oskussõnu loovad enamasti mittelingvistid"(1). Eelistatavam on aga koostöö keeleteadlaste ja erialainimeste vahel. Näiteks toimub see nii Keele ja Kirjanduse Instituudis, Eestis. Nende töö tulemusena ilmus EESTI-INGLISE-SAKSA-VEENE INFOSÕNASTIK (1977).

Eelnenust tundub, et teaduslik-tehniline keel vajab välisloomingulist kujundamist. Allpool näitan aga, et ka sel juhul ei pääse me keele loomulikust siseloomingulisest arengust.

3. MÕNED LOOMINGULISED LÄHTEKOHAD

Eestis on teaduslik-tehnilise keele loomisel lähtunud järgmistest põhimõtetest: 1) Hoiduda sama sõna kasutamisest erimõisteteks, isegi kui sõna on igal erijuhul pisut muudetud; 2) kasutada kompaktsid lühivorme (näiteks infootsisüsteem); 3) kasutada rahvakeelseid tüvesid (näiteks salv); 4) moodustada mõisteid piltlikult edasiandvaid uudisliitsõnu (näiteks tarkvara); 5) mitte põlata laenamist võõrkeeltest, kui sobivat omakeelset sõnatüve pole (näiteks printima); 6) luua tehistüvesid (näiteks tärk) (2).

On aga leitud raskusena, et teaduse mõneski piirkonnas on mõisted selgepiirilisemalt välja kujunemata, et mõnigi mõiste on rahvusvaheliselt ebakindel ja et mitmetel juhtudel on vaja korduvaid katsetusi, enne kui antud mõistele sobiv sõnasümbol leitakse.

Räägitakse ka sõnade kujunemise omavoolust, kui tekkib uusi sõnu anonüümsel viisil. Neis võib saada sobivaid termineid mõninga viimistlemisega (näiteks optimiseerima → optimeerima).

Need on võrdlemisi selged lähtekohad. Neis väljendub aga väljaütlematultki keele välis- ja siseloomingulisi aspekte. Välisloominguline on asjatundjate püüe luua vajalikke oskussõnu ja neid esitada kasutamiseks vastavate erialade viljelejatele. Siseloomingulised on aga nähted nagu sõnade kujunemise omavool, rahvusvaheliste terminite väljakujunematus ja vasturääkivused ning

loodud ja esitatud sõnasümbolite mittedobivaks osutumine keelettartvitajatele. Selline on ka nähe, et iga teadusliku uurimistö avaldamisel võib selles leiduda uusi sõnu ja mõisteid, mida autor on ise loonud, et esitada maailmale oma avastusi. Hiljem hakavad neid sõnu kasutama teised teadlased, ilma et keeleteadlastel ja teadlastel midagi oleks ütelda.

Siseloominguline on ka nähe, et mõisteteseeria, mis loogiliselt peaks mingi keelelise ühtluse omama, ellu pääseb võrdlemisi stiilisegaselt. Näiteks on eestikeelne kahesõnaline järjestus: kirjutama ... trükkima, muutunud tehnika uues olukorras kolmesõnaliseks järjestuseks: kirjutama ... printima ... trükkima. On selge, et see siseloominguline paratamatus polnud välisloominguna kellegi poolt soovitud.

4. LOOMINGULISI RÕHUSEADEID

Loodan, et minu loomingumõisted aitavad kaasa teadusliku keele arenguvõimaluste paremaks mõistmiseks. Näiteks mainisin, et teadlaste töödes võib leiduda nende poolt loodud uusi mõisteid ja sõnu. Harilikult on tegu spetsialistidega mõne teaduse väga kitsas lõigus. Neil puudub keeleteaduslik ettevalmistus ja ülevaade teaduslikust keelest laiemas mõttes. Kui nende loodud keelendid ellu jäävad, on selgesti tegu keele siseloomingulise arenguga. Keeleteadlastele on nende looming ettenähtamatu ja nende avastused mingil erialal polnud mõeldud teadusliku keele viljelemiseks. Ka muutuvad nende loodud keelendid peagi anonüümseteks.

Olen ka ise loonud uusi mõisteid ja väljendeid, mille kohta ma ei tea, kas nad eesti keeles kasutamisele tulevad. Valik neist on järgmine: globaalne eestlus, kultuuriline natsionalism, kultuurikeha, kultuurivool, eestluse määr, elumürgitus, munapaus, ja muidugi välislooming ning siselooming. Olen seega üks lugematutest diskreetsetest siseloomingulistest tsentritest.

Uued raskused tulenevad teaduste interdistsiplinaarsete sidemete arengust. Erialade sõnavara pole alati kohane, et rääkida vastastikku arusaadavat keelt. Lihtne näide: insenerile tähendab pinge mõiste jõudu pinnaühikule. Ta ei saaks aru psühholoogist, kes soovib tal pingest hoiduda. Kui aga lepatakse kokku antud sõna laiendatud mõiste suhtes, avardub mõlema teadlase arusaam väljaspoole oma eriala ning uued loomingulised seostused võivad osutada võimalikeks.

Kaks raskesti sobitavat nõuet on rahvuspärasus ja internatsionaalse seotuse vajadus. Varasematel aegadel saavutati rahvusvahelikus kreeka ja ladina keele abil (arstiteaduses, õigusteaduses). Nüüdsel ajal loovad teadlased sõnamõisteid oma keeles, eriti suurkeelte puhul. Neid võetakse üle teistesse keeltesse muutmatult või kohandatult. Minu ettepanek on alata sellega, et püütaks võõras oskussõna kohandada eesti keelde ja täiesti eestipärastada, säilitades aga teatava rahvusvahelise sarnasuse. Kui see ebaõnnestub (kohmakas, kõla inetus jne.) püüda kasutada tõlget ja eestipärast tüve. Kui ka see ei sobi, luua eestipärane tehissõna.

Kui uus mõiste tekkib eesti teaduses ja on seega esimene maailmas, oleks eelistatav luua eestipärane termin, kuid selline, mis oleks kergesti kohandatav nii kõlaliselt kui kirjaviisilt ka teistesse keeltesse.

Õpperaamatatute, käsiraamatute ja teadust ning tehnikat tutvustavate ülevaadete koostajatele selguvad oskussõnalised puudused ja vasturääkivused paljude allikmaterjalide vahel.

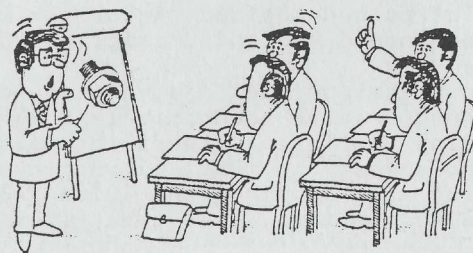
Kujuneb paratamatuks, et eriala teadlased koos keeleteadlastega peavad olukorda parandama ja läbi viima välisloomingulisi muudatusi. Nad peaksid end seejuures siiski tundma rohkem vahenditena keele loomisel, kui et välisloojatena-autoritena, kelle ettepanekuid peab keelde lülitama. Lõpliku otsuse teevad siiski keele tarvitajad ja seega keel ise.

5. LÕPPSÕNA

Keel on ühiskonna siselooming. Talle ei tule "lõppsõna" seni, kui ühiskond püsib. Teaduslik keel ei peatu enne, kui peatub teadus. Keelel on ees lõputu ülesanne jätkuvalt kajastada inimloomingu varasalve kasvu.

6. VIITED

- (1) Valter Tauli, "Keelekorralduse alused", "Vaba Eesti", 1968, (lk.41).
- (2) "Eesti-inglise-saksa-vene infosõnastik", "Valgus", Tallinn, 1977.

SOTSIAALTEADUSTE ÕPPEJÕUDE TARTUSSE

Ühiuus sotsiaalteaduskond alustab tööd Tartu Ülikoolis sügisel 1992 ja seda esialgu peaaegu ainult välismaiste õppejõududega. Teaduskond otsib külalisõppejõude üle Läänemaailma eelseisvaks ning järgnevaiks õppeaastaiks. Asjast huvitatuil palutakse ühendust võtta TU sotsiaalteaduskonna dekaaniga: Professor Rein Taagepera, School of Social Sciences, University of California, Irvine, CA 92717, USA. Telefon 714 8566137, fax 714 8568441.

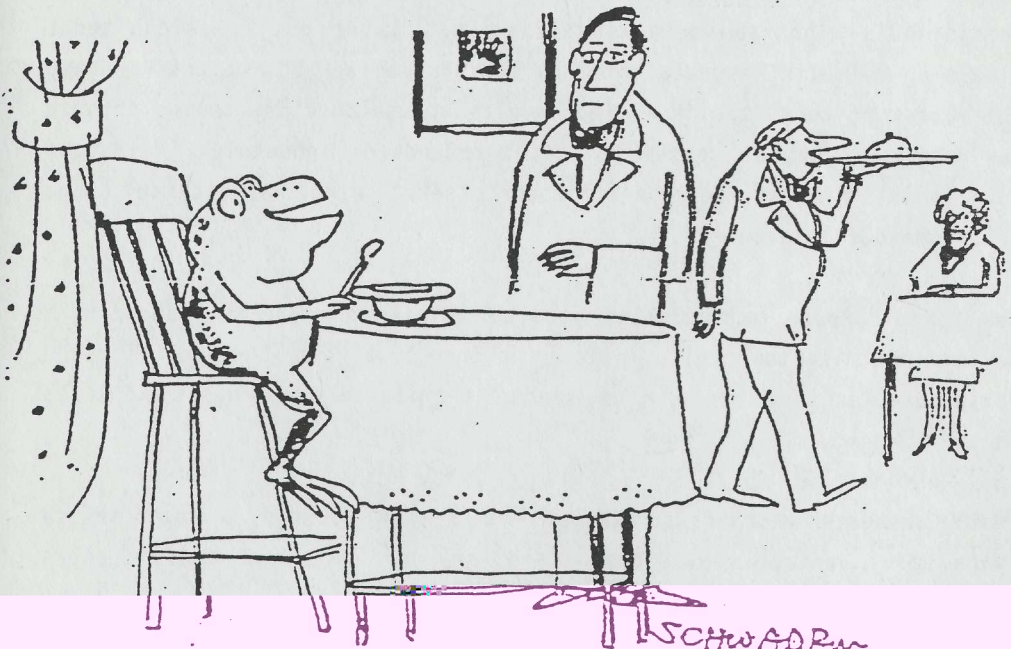
Teaduskonna õppesüsteem on rajatud Põhja-Ameerika omale ja hakkab peale ainult esimese aasta üliõpilaste ning magistrikaadi taotlejatega. Kõigilt nõutakse enne spetsialiseerumist avarat ettevalmistust, mis hõlmab majandusteadust, politoloogiat, psühholoogiat, sotsioloogiat, antropoloogiat ning kvantitatiivseid meetodeid. Esimesel aastal on loengud eesti keeles, ent sellele liituv inglise keele õpetus peab tegema võimalikuks ingliskeelsete külalisloengute kasutamist teisest aastast alates.

Külalisõppejõud peavad viibima Tartus vähemalt ühe semestri ja olema valmis õpetama sissejuhatavaid põhikursusi ning erialalist inglise keelt. Neil peab olema vähemalt magistrikaad ühiskonnateadustes (või midagi võrdset) ja õpetamis- ning uurimuskogemusi. Tartu ülikooli poolt on külaliskorter ja palk kohalikus vääringus. Osaline palgataiendus dollarites on taotlemisel. Olme- ja töötingimused on karmid. Peamiseks tasuks on näha oma panuse tulemusi. Mistahes kahtluse puhul on soovitatav igaks juhuks ühendust võtta. Nagu öeldud, sügiseks 1993 otsib TU sotsiaalteaduskond ka eesti keelt mittevaldavaid lektoreid.

KAUPADE KVALITEEDIST EESTIS JA MUJAL

Eestis toimub uue normaalse ühiskonna ülesehitamine. Sihiks on võimaldada vabariigi kodanikele läänelikke elamistingimusi. Üks selle eeldusi on turumajanduse rakendamine. Turumajandus kui süsteem tagab tarbijaile vajalikud ja sobivad kaubad. Kaupa, mis täpselt vastab tarbija vajadustele ja soovidele, peetakse kvaliteetseks. Teisiti öeldes: "kvaliteet" on tarbija vajadustele vastavuse määr. Kvaliteet on kõrge, kui toote omadused vastavad tarbija vajadustele ja on madal, kui tarbija vajaduste ja paukutava kauba omaduste vahe on suur. Kvaliteet on niisiis suhteline mõiste.

"Waiter, there's a fly in my soup. My compliments to the chef."

Vabal turul valitseb konkurents kus võistlevad ettevõtted mis valmistavad sarnaste omadustega tooteid. Tarbija valib toodete hulgast selle mis paremini vastab tema vajadustele, arvestades sealjuures hinna ja kvaliteedi suhet.

Ülaltoodust järeldub et ettevõtted mis suudavad toota sootsa hinnaga kvaliteetset kaupa, müüvad rohkem. Ja vastupidi - ettevõtetel, mis lasevad turule madala kvaliteediga tooteid, on raske püsima jääda.

Eraisiku nõuded kauba suhtes on tema enda asi. Kui ostjaks on aga ettevõtte, mis tarnib teistelt ettevõtetelt toormaterjali, pool- või valmistooteid, on vaja ostulepingusse kirjutada toodete omadused ja tase. Kui kauba kohta on välja antud avalik üksikasjalik tehniline tõend (spetsifikatsioon) - näiteks riiklik standard - on lihtsam ja kohane ostulepingus sellele viidata. Olles lepingus osutanud kehtivale standardile, on sellega määratletud osapoolte soov ja vajadus. Kui kaup vastab standardile, on kauba kvaliteet kõrge, ja kui mitte, siis on see madal.

Kuidas kindlaks teha seda kas kaup vastab standardile? Tavaliselt teeb ostja ise vastavuse proovimise teel kindlaks. Teine võimalus on, et tootja-müüja kinnitab vastavust kirjalikult ja et ostja usaldab seda. Lisaks on võimalik kasutada kolmanda tehinguosalise abi, näiteks asutuse abi mida turg tunnustab ja millel on üldsuse usaldus. See asutus proovib ja kinnitab kauba vastavust antud standardi nõuetele. Niisugust kinnitamist nimetatakse "sertifitseerimiseks" ning kasutatakse Lääne tööstusmaades laialdaselt.

Uue Lääne-Euroopa majandusliku koostöö sihiks on "one-stop-shopping", so et tootmisettevõttel tarvitseb pöörduda ainult ühe sertifikaate väljaandva asutuse poole ning saadud sertifikaat on maksev kõikides ühisturumaades.

Eesti saaduste ekspordiks Läände peab sealne tööstus suutma tarnida kaupa mis vastab rahvusvahelistele standarditele ja millel oleks läänemõisteline kvaliteet.

Kuidas seda saavutada? Kuidas organiseerida tootmisprotsessi mis tagaks kaupadele soovitud omadused?

Lääne tööstusmaades on viimase paarikümne aasta vältel hakatud standarditena kirjeldama tootmisprotsesse mille abil saavutatakse täiuslik kontroll toodete omaduste üle. Tootmisprotsessi korraldust mis tagab toote vastavuse soovitud omadustele, nimetatakse "kvaliteedi süsteemiks". Rahvusvaheline standardiseerimisasutus ISO andis 1989 a. välja standardite seeria mis kirjeldab ettevõtete kvaliteedisüsteeme.

See on "ISO 9000 seeria", seni maailma suurima levikuga ja vist ka kõige kasulikum standarddokument. Standardid kirjeldavad kuidas ettevõtte juhtkond peab kontrollima kogu tootmisprotsessi, uute toodete väljaarendamise ja kujundamise korda, tellimuste vastuvõttu protseduuri, tootmisprotsessi ennast, teenistujate vastutuse ja volituste jaotust, jooksvat kaubakontrolli, katsetus- ja mõõtmisprotsesse, mõõtmisinstrumentide kalibreerimist, toodete laoshoiu korda et vältida kahjustusi - et vaid nimetada mõnda kahekümnest nõudest standardis.

Kogemused näitavad, et rakendades kvaliteedi süsteemi ISO 9000, saavutavad ettevõtted terve rea eeliseid peale eelpoolnimetatute. Vead ennetatakse juba tootmisprotsessis - saavutatakse kord ja ülevaade ja seeläbi hoitakse ära konfliktid ja arusaamatused ettevõttes - lubadustest, kauba kättetoimetamise aegadest on kergem kinni pidada - töötajate motiveeritus teha asju õieti suureneb - ostja rahulolu kauba teenindamise üle suureneb ja seega ka müük - tootmisprotsess muutub efektiivsemaks ja tõstab ettevõtte tasuvust mis ju ongi peasihiks turukaubanduses.

Vaadeldgem olukorda Eestis endises N Liidu süsteemis. Kuna N Liidus ettevõtted töötasid monopololukorras (puudus võistlus, valitses kaupuudus), siis polnud võimalik tootmisprotsessi kauba pakkumise ja nõudluse teel mõjutada. Ettevõtted tootsid ja realiseerisid kaupu mis kaugeltki ei vastanud tarbijate vajadustele. Riiklik asutus GOST korraldas tarbekaupade kontrolli et tagada vähemalt minimaalset kvaliteeti. See süsteem oli ebaefektiivne. Kuuldavasti võtsid ettevõtted GOST-ile mittevastavuse korral nõutavad trahvisummad juba ette käitise eelarvesse(!).

Arvestades raskete uue riigi ülesehitamise oludega Eestis, pole kahjuks ette näha reaalselt turutingimuste paranemist lähemal ajal, mis siiski vaja viivitamatult alustada kauba kvaliteedi tõstmisega. Kui siseturg seda veel ei nõua, on olemas välisurg kuhu Eestil on vaja jõuda. Üks moodus on - nagu ülal mainitud - tööstuse kvaliteedi-süsteemide ülesehitamine ja rakendamine.

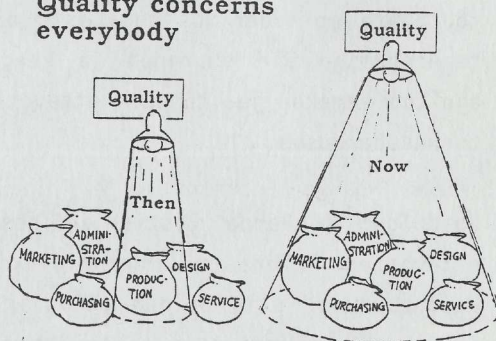
Kuidas seda saavutada? Millega alustada?

Läänes leidub kvaliteedisüsteemide juurutamiseks hulgaliselt kirjandust ja ka asjatundjaid - konsulte, keda saaks rakendada sobivates ettevõtetes Eestis. Veel parem oleks kui ettevõtted ise saaksid endale soetada eksperte, kes selle töö läbi viiksid. Täieliku kvaliteedisüsteemi üles ehitamine ja rakendamine võtab keskmise

suurusega käitises umbes üks aasta. Lääne asutused on siin valmis nõu ja jõuga appi astuma. Läbirääkimised sellel teemal algavadki 1992 a. alguses Rootsi ja Eesti standardiseerimisametite vahel. Sihiks on Eesti ekspordikaupu tootvates käitistes üles ehitada kvaliteedisüsteemid. Eesti ekspertide väljaõpe toimuks Rootsis. Käitis kus kvaliteedisüsteem on rakendunud, saab sertifikaadi Rootsi asutuselt. Sellised sertifikaadid tõstaksid Eesti ettevõtete mainet ja kergendaksid nende pääsemist Lääne turule. See oleks tubli samm edasi kauba õige kvaliteedi suunas ka Eesti siseturul - normaalne eeldus turumajanduses mida selle maa kodanikud on oodanud 50 aastat.

IVAR PALJAK

Quality concerns everybody

TOIMETUSE LISAMÄRKUS

Kvaliteediainel on AjaKiri varem avaldanud:

- "Milleks kvaliteeti vaja kui muidu läbi saab?" - AK nr 49,
- "Kvaliteedi mõistest ja tähtsusest" - AK nr 50,
- "Kvaliteet N.Liidus" - AK nr 51.

Praegu Eestis toimuvast kvaliteedijuurtlusest saab umbkaudse ülevaate 19. nov. 91 "Postimehes" ilmunud usutluses Eesti Kvaliteediühingu asutajaliikme Erich Asumäega, kus selgub ms see, et Eestis tähistatakse ülemaailmset kvaliteedipäeva (mis mõtte taga on mõjukad rahvusvahelised ja rahvuslikud kvaliteediorganisatsioonid nagu Euroopa Kvaliteediorganisatsioon (EOQC), Jaapani Teaduslik-Tehniliste Töötajate Liit (JUSE), Ameerika ja Ladina-Ameerika Kvaliteedikontrolli Föderatsioonid, ja ka URO.) mille raames taheti tänava Tartus korraldada prof. Demingi (USA) kvaliteedipostulaatide arutelu. Selgub et Eesti Kvaliteediühing saab (või on nüüd juba saanud) aastaseks. Uhing on infot kogunud ja levitanud, osalenud kvaliteedialases täienduskoolituses, eestikeelset kvaliteedialast sõnavara korrastanud, sidemeid loonud teistes maades tegutsevate kvaliteediühingutega, koostanud ja toimetanud infolehte. Ettevalmistusel on kvaliteedialane täienduskoolitus firmajuhtidele ja spetsialistidele 1992. a. algul Tallinna Tehnikaülikoolis. Tartu Ülikooli Teadusraamatukokku on jõudnud 1808 leheküljeline "Jurans Quality Control Handbook" (Põhiautor maailmamaine USA kvaliteediteadlane Joseph M. Juran). Intervjuu lõppeb sõnadega: "Jaapani ja Saksamaa kogemused sõjajärgsetel aastatel näitavad, et kaotasid lõppkokkuvõttes need firmad ja omanikud, kes üldises kaubapuuduses taotlesid hetkekasu kvaliteedi arvel".

See teadmine on ülimalt aktuaalne praegu kõikidele riikidele ja rahvastele kes järekkommunistlikust kaosest konkurentsivõimelistena välja tahavad tulla.

EESTI LÄÄNE EUROOPASSE

Eesti ala on olnud okupeeritud üle 750-ne aasta. Erand oli 20 aastat vabariiki maailmasõdade vahel. See aeg - Versailles rahust Teise maailmasõjani - oli aga Euroopale keeruline, sest ajaloolises perspektiivis olid verised maailmasõjad ainult teine-teise jätk. Peale seda on Lääne-Euroopa uueks poliitiliseks jooneks olnud uute sõdade vältimine. Kestva rahu eeldus ja tagatis on süvenev integratsioon ja poliitilis- majanduslik koostöö riikide vahel. Mind ei üllataks kui hilisemad ajaloolased hindavad XX sajandi esimest poolt perioodina, mis tähistas nn uue aja lõppu. "Uuel ajal", (mille alguseks peetakse XV sajandi lõppu), oli Euroopa lõhestatud väikesteks riikideks. Enne uut aega oli keskaegse Euroopa poliitika iseärasus idee (Rooma) keisririigi taasloomisest, nüüd aga Euroopa Ühendriigid.

Euroopa oli "uuel ajal" juhtiv maailmajagu ja vägagi edukas sõjaliselt ja materiaalselt; armeed ja laevastikud tungisid igasse maailmanurka, alanud tööstusrevolutsioon lõi seninähtamatud võimalused materiaalseks heaoluks, pandi alus demokraatlikule riigikorraldusele.

Aganagu öeldud koosnes Euroopa paljudest riikidest, mis omavahel konkureerisid ja millest tekkinud konfliktid viisid sõdadeni. Riikide tööstuspotentsiaali kasvades koondus Euroopasse nii palju jõudu, et selle destruktiivsel vallandumisel sattus tsiviliseeritud ühiskonna eksistents, isegi terve inimkond hädaohtu. Sõdadevaheline periood oli mitmeti selge näide sellest, et Euroopa poliitiline olukord ei vastanud moodsa aja vajadustele. Demokraatliku riigikorra allakäik, rassism, ebatolerantsus ja majanduslikud raskused on selle sõdadevahelise perioodi tunnusmärgid.

Lääne-Euroopa nüüdne pealesõjajärgne poliitika on kantud sellest, et endist, sõdadevahelist olukorda, vältida. Etteväetud konstitutsioonilised muudatused raskendavad autokraatsete riigikordade tekkimist ja kergendavad valitsuste moodustamist demokraatlikel alustel. Otsustav oli Marshalli abi Euroopa majanduse arengule. Tähtsaimaks uuenduseks peab aga pidama Euroopa üleriikideliste struktuuride loomist. Praegu on kaugemale arenenud Euroopa ühenduse ja ühisturu loomine, mille edasiarenduses võime juba näha Euroopa Ühendriigi kontuure. Esimesi tähtsaid samme rahu säilitamise seisukohalt oli Euroopa Terase- ja Sõeuniooni loomine. Selle uniooni loomise sihiks sai relvastusele ja

rahvamajandusele tähtis söe- ja terasetööstus riigi alluvusest riikidevahelise* kontrolli alla võtta. Terae ja Söeuniooni põhimõtted on aastate jooksul laienenud, süvenenud ja viinud sinnamaale, kus Euroopa ühisturumaade vahel on varsti vaba liiklus ja ühine turg, kus kaubal, inimestel, kapitalil ja teenustel ei ole piire. Euroopa ühenduse loomine on olnud äärmiselt tähtis sõdadejärgsele Euroopale. Praegu on Lääne-Euroopas omavaheliste sõdade puhkemise oht samahästi kui olematu. Kodanikud elavad leebeis demokraatliku riigikorraga riikides ja naudivad ennekogematuid vabadusi. Viimaste aastate sündmused näivad lubavat Lääne-Euroopa arengu laienemist ka ida poole Elbe jõge.

Kui Lääne-Euroopal on praegu mitmes mõttes parim aeg, on igal euroopa rahval eraldi oma ajalugu ja ajastu, mida ta peab oma hiilgeajaks. Prantslastel on Luis XIV, inglastel nende impeerium, hispaanlastel Karl V jne. Meie otsime oma identsust lühikesest iseseisvusajast. Ainus aeg viimase 700 aasta jooksul, kui meil on olnud võimalus oma tulevikku kujundada. Identsus Eesti Vabariigiga annab meile enesekindluse ja usu oma rahva võimetesse. Vabariigi loomine on eesti rahvale asendamatu ja igavese tähtsusega saavutus.

Igal asjal on aga oma perspektiiv. Eesti Vabariik, nagu paljud teised Euroopa riigid sel ajal, võitlesid mitmete raskustega. Et esinenud probleemid jäid rahuldavalt lahendamata, seda näitas nii Eesti kui ka terve Euroopa edasine saatus. Praegu on olukord teine, probleemid on teised, Euroopa koos Eestiga on teine. Endist vabariiki ja selle saavutusi on hea meenutada, kogemustest õppida ent seaduslik järjepidevus ei kohusta vanu vigu kordama.

Ma sooviksin kogu südamest, et Eestist saaks moodne edukas Euroopa riik, kus kehtib vabadus ja tolerantsus, ühiskond mis on avatud ja rajatud demokraatlikule riigikorrale.

Alatihti kuulen Eestis olles eestlaste õigusest oma riiki ehitada, sellevastu kuuleb haruharva arutlusi sellest kuidas kaitsta isikut riigi vastu, sellest, et isiku vabadus on riigi vabaduse kõrval sama vajalik kui mündile selle teine pool.

Eestlased, mõelgem sellele, et 73 aastat tagasi avaldati vabaduse manifest kõigile Eestimaa rahvastele. Elagem ka täna selles vaimus. Loogem parlamentaaristlik demokraatlik vabariik kõikidele Eestimaa rahvastele, sest see on viis kuidas Lääne-Euroopasse kuuluda.

Jaan Uustalu

* Täpsemalt: üleriikliku; riigid on kokkuleppeliselt oma suveräänsusest loobunud antud kiisimuses

EESTI VABARIIGI SAATKONNAST ROOTSIS

Eesti on jälle iseseisev riik ent eriskummalises - ja mitte veel ohutus - olukorras. Nimetan vaid kaht olulisemat ohtu: okupatsiooniar mee kohalolek ning Venemaa sündmuste Eestile ebasoodsa arengu võimalus. Need ja teised asjaolud tingivad et Eesti riik peab maksimaalse kiirusega end konsolideerima. See tähendab et suurtes üldrahvuslikes ja riiklikes küsimustes tuleb eesti rahval endiselt kokku hoida nii kodumaal kui ka siin. Demokraatlikus ühiskonnas saab alati olukordi korrigeerida ja inimesi hiljem välja vahetada; praegu on aga mitmeid, võibolla mitte "omi mehi" vaja toetada selleks et Eesti asjad kiiresti liiguks.

Sellepärast loen murega lp. "Eesti Päevalehest" nii REE kui ERN (ja ka teiste organite) mitmeti olulisi arutlusi ühes kui teises küsimuses, kuid ei näe kuskil selgeid märke sellest et Eesti saadik ja saatkond Stockholmis oleks kuidagi Rootsi eestlaste erilise hoole alla võetud.

Me teame et Eesti riik on vaene ja tal ei ole võimalik saatkondi luua ega neid ülal pidada nagu tahetaks. Me aga võibolla ei tea kui hull asi tegelikult on. Eesti saatkonna tuba Rådmsgatanil on üles öeldud, kusjuures risk on et saatkonnal uuest aastast polegi peavarju. Loomulikult leidub häid ja ka odavaid sobivate uute saatkonnaruumide pakkumisi. Kuid pole vastavaid finantse ei üheks ega teiseks.

Saadikul ja ta perekonnal pole oma korterit. Saadik elab palgast mida siin maal 18 aastane õpipoiss vaevu aktsepteerib. Puuduvad igasugused rahad esinduskuludeks ja töövahenditeks. Saatkonnas kasvab tööhulk päevast-päeva, saatkonna ainuke lisaressurss on saadiku ärkveloleku aeg.

Asi on varsti väga piinlik ka meile kui me midagi ette ei võta. Sellepärast kutsun üles kõiki eesti leibkondi tegema rahalise annetuse juba enne jõule Eesti Saatkonna hambarahaks. Eeldades ühiskondlikud organisatsioonid edaspidise toetamise üle võtavad, pakun ooteajaks "Aja Kirja" postižiiro kontot kuhu toetus maksta. Kogutud summa läheb viimse kroonini saatkonnale. Selle kontrollimiseks on minu postižiiro raamat avatud ükskõik mis ühiskondliku organisatsiooni revisjonikomisjonile (näiteks EKK, ERF, REE, ERN, Vänskapsförbundet Sverige-Estland). Aruande esitame EPL-is.

Põhimõtteliselt võiksid kõik välismaa kohalikud eestlaskonnad mõnda aega aidata Eesti saatkondi ülal pidada. Toetus tuleb muidugi anda tingimusteta.

Usutavasti ühinevad annetajad kõik seisukohaga et väliseestlaste eesti kodakondsus tuleb Eestil kiirelt jalule seada, mis peaks olema kõigi huvides.

ENNO KLAAR

Tel./ fax 08-761 27 77 ehk tel. 08-795 83 08

"AJA KIRI" postziiro number on c/o Enno Klaar, 12 77 47 - 4

Talongile märkida: "Toetus Stockholmi Eesti saatkonnale"

(märkus: ülaltoodud on avaldamiseks saadetud EPL-le 29. nov. 91 ning samal päeval informatsiooniks Eesti Infokeskusele. EPL ei avaldanud üleskutset. Põhjendus: Eesti Infokeskuse vastuseis(!).

Vahepeal ei ole EPL, Infokeskus ega mõni muu eesti leht või asutus mingit nähtavat toetust ega üleskutset algatanud. Seevastu on Rootsi ärileht "Dagens Industri" kätte võtnud ja saatnud oma kulul ja organiseerimisel tanklaeva kütuseõliga Tallinna, peale seda kui Rootsi valitsusorganid kuude viisi olid rääkinud välk- ja katastroofabist Eestile - ilma et midagi oleks tehtud!

DI avas korjanduskonto kuhu Rootsi ettetõtted ja ka eraisikud said oma toetuse anda.

UPPROP TILL NÄRINGSLIVET

DI OLJAN TILL ESTLAND

Olje kräfte Dagens Industri 1700 ton olje för att stödja Estland.
Inomgående biljetter M/T Mellicroovosa 45 Tallinnas hamn med laster.

**VAR MED OCH STÖD
ESTLANDS FOLK!
KÖP DIN ANDEL I OLJE-
LASTEN TILL TALLINN!**

Tunga delar av utgåendet för varje parti till ja till ett stödja aktiörens.
Inomgående från 10 000 - 100 000 kr värdesatta.

Stödåtgärden är: Annonseringarna i en speciell bilaga i Dagens Industri i Tallinn, som kommer inom kort. Enkelt och billigt för varje del som investerar. Utvärdering av utgåendet genom utvärdering i Aktiörens, DI:s systemering i Estland.

BEKRÄFTA DIN STÖDINSATS IDAG!

Pasta, ring Sören Summo 08-756 56 55 eller faxa 08-31 90 38

Näen siin selget paralleeli - väliseesti institutsioonid ja poliitikud ei ole segastel motiividel valmis järele proovima mida eesti üldsus siin on valmis Eesti abistamiseks tegema.

Sellest on kahju, sellega hoitakse kinni paljusid konkreetseid abistamisvõimalusi ja harusid. Näiteks just, et eestlaskonnad Rootsis, Kanadas, USAs ja Austraalias võiksid üleskutseliselt tõesti mõnda aega Eesti Saatkondi üleval pidada.

KOLM ISAMAA KÕNET

ESIMENE KÕNE

Seltsi...ähum ee, kodanik...eee...
Kallid kaasmaalased, mu daamid ja härrad!

Tänasel Eesti Vabariigi 74. aastapäeval ja praegustel rasketel aegadel on meil erilist põhjust tagasi vaadata ajalikku, ja sügavalt ka meie endi hinge. Mõtlen siinjuures ajalugu, mis piirdub viimase 50 aastaga - hing on seevastu isiklik, seda saab analüüsida vähem või rohkem sügavalt nii kuidas kellegi oskus lubab.

Meie maa on jälle iseseisev kuigi mitte veel vaba. Okupatsiooniväed pesitsevad siin endiselt suure mõnuga, teades et nende kodumaadel on olukord palju halvem kui meil. Me ei saa aga kestvaid okupatsiooniolukorda enam tolereerida! Tollal kui vastutustundlikud parlamentaarikud kutsusid Nõukogude vägesid meile kaitseks fashismi vastu, oli olukord loomulikult hoopis teine. Sellal oli rünnakuoht reaalne; kust meie võisime teada et kapitalist on õiti sõber? Uskusime seda, mida meile öeldi, sest informatsioon oli ühekülgne ja värvitud. Kuigi, tõtt öelda, mina ja mõned teised mõtlejad nägime seda musta mängu läbi ja võtsime kasutusele vastuabinõusid oma kannatava rahva huvides. Ainuke viis tõesti kasulik olla oli muidugi kommunistliku partei kaudu, ja võimalikult kõrgel kohal. Sellistel kaalutlustel pürgisin partei peasekretäri kohale, aga saavutasin vaid peasekretäri asetäitja positsiooni. Teenisin salaja oma rahvast, ennastsalgavalt, riskides nii mõndagi, tänu nõudmata ja ootamatagi.

Praegu on aga valla pääsenud kõiksugused subversiivsed jõud ja kriitikud kes leiavad enesel olevat õiguse maie ausust ja eneseohverdumist küsimuse alla panna. Ma tahan siin punkt-punktilt kõikide kriitikute argumente ümber lükata.

On väidetud, et mina ja teised kõrgemad partei... rahvateenijad oleme olnud tihedalt seotud KGB-ga. Olen korduvalt ütelnud, kuni tüütuseni, ja kordan veelkord, et mina ja minu teada ka mitte keegi teine mind ümbritsevatest rahvuslastest pole iialgi olnud ei KGB teenistuses ega ka KGB poolt juhitud. Olen valmis seda vanduma oma vanaema haul, kes suri siberis, Gulagi saarestikus. Et olen mitmel korral ja pikemat aega viibinud välismaal ilma KGB juhisteta, see on muidugi raskesti seletatav, aga nii see on. Vist oli mind vaja seal, neil positsioonidel, igatahes pole mul mingisugust sellist aukraadi olnud nagu väidetakse. Ainuke erand eestlastest KGB teenistujate hulgas on Rein Sillar, aga tema läks kaagepeesse uudishimust, ta on aumees, tunnen teda komsomoli ajast.

Korruptsiionis süüdistatakse mind ka. Palun neil, kel jätkub häbematus selliste väidetega välja tulla, ka avalikkuse ette astuda. Mu ihukaitsepoistel näpud otse sügelevad nende järele, sest selline laimamine ei tohiks jääda tasumata. Pealegi raskendab see minu tööd rahva huvides panga esimehena, samaaegselt kui ma rahva huvides tegutsen rahvasaadikuna. Juhin ka tähelepanu asjaolule, et rahvas valis mind enda saadikuks. Et suure osa ajast olen sunnitud puuduma ülemnõukogu

istungitest pakiliste ülesannete tõttu välismaal või riiklikkude või muude aktsiaseltside juhatuste koosolekute tõttu, see on muidugi kahetsusväärne. Aga mida teha kui riigi majanduse ülesehitamisel ei ole üksi ohver liiga suur. Pealegi võite ise arvestada, mis maksab Mercedese pidamine lisaks suurele majapidamisele. Seda rahvasaadikutelt nõutaksegi.

Lõpuks, seltsi...ää...mu daamid ja härrad, süüdistatakse mind reformide vastutöötamises, et pidurdan turumajanduse meetmete rakendamist ja põhiliselt ma pooldavat vana korra alalhoidmist.

Midagi ei ole minust kaugemal!

Olen veendunud demokraat ja turumajanduse pooldaja, tulihingeline sellina, ma tahaks öelda!

Aga, ajad on rasked ja rasked ajad nõuavad erilisi abinõusid. Liiga järsk üleminek uuele oleks väga kahjulik, ja õnnestaks veelgi meie niigi nappe ressursse. Meie, kes oleme kogenud isikud juhtivatel positsioonidel, peame ka nüüd oma vastutust kandma. Näeme selgelt, et paraku on vanadel, sissetöötatud ettevõtetel ja institutsioonidel kõik kanalid enam-vähem takistamatuks edasitöötamiseks olemas, samuti on seal olemas vilunud personal kes tunneb kuidas ühiskond toimib, kus vastavad pidepunktid paiknevad jne. Uutel ettevõtmistel on kahtlemata häid ideid, ja neid võib kindlasti tagasihoidlikult proovida, aga fakt on, et vana on proovitud ja töötab, ka nemad kohandavad endid pikkamööda uutele nõuetele, kui leitakse, et on soovitatav ja vajalik. Niiviisi, mu daamid ja härrad, ja ainult niiviisi on tagatud sujuv ja kasulik üleminek turumajandusele!

Veel ühte tahaks lisada. Praeguses raskes olukorras on valitsusel tõeliselt raske, ütleks et peaaegu võimatu, ellu viia vajalikke määrusi meie nappide toodete õiglaseks jagamiseks ja pidurdada majanduslikku allakäikku. Seetõttu, lugupeetud kaaskoda... ehum ...mu daamid ja härrad, on hetkel sobimatu pidada võimuse pluralistlikku süsteemi, mis halvab valitsuse ja iseäranis valitsuse esimehe tegutsemisvõimalusi. On vaja astuda otsustavaid samme, mida saab ainult siis teha, kui pole takistuseks süsteem, mis lubab asju lõpmatuseni diskuteerida ja lõpuks isegi valitsuse ettepanekut maha hääletada. Kuidas niiviisi üleüldse midagi teha saab? Ei, valitsusele tuleb anda volitusi, millised lubavad kriisiolukorras tegutseda parlamendist ja ka seadusandlusest mööda minnes. Tuleb otsustavalt ja mõjuvalt tegutseda, ainult niiviisi saame kriisist üle.

Tean et valitsuse esimees erivolitusi kurjasti ei kasuta, ta on aumees, tunnen teda juba komsomoli ajast.

Lugupeetud daamid ja härrad, ma loodan südamest, et tänane Eesti Vabariigi aastapäev on pöördepunkt paremusele praegusest viletsusest. Ma soovin teile veel veetlevat pidupäeva, kuigi et palit seljas siin kontsertsaalis on vähe ebamugav, aga pole parata nappuse ajastul. Ma pean ka vabandama, et ma kahjuks ei saa jääda aktusele järgnevale koosviibimisele, kuigi varem lubasin. Väga kiireloomulised koosolekud kutsuvad mind pealinna, eesti rahva huvides töötamine ei tunne pause ega puhkepäivi. Olen alati teie teenistuses, aga praegu pean tõesti minema, sest on loomisel ühisfirma "Patrioot". Elagu Eesti!

Rahvasaadik Herpert Pika 24. veebruaril 1992 Kodaverenurme vallamajas peetud kõne. Herbert Pikk on Kanadas elava Hermann Pikk'i poolvend, neil on ühine isa, aga kuramaas Margateta Paksuga tõi ilmale sellise tubli tulevase rahvasaadiku.

TEINE KÕNE

Armsad kaasmaalased ja vabadusvõitlejad!

Tänasel tähtsal päeval laske mul meenutada mõnd seika meie pikaksveninud maapaost peale seda kui sügistormides 1944 kodumaa pidime maha jätma.

Kõigepealt meenutame: kas ma ei ole alati ütelnud et ükski diktatuur ei kesta igavesti? No näete, mul oli õigus! N-Liit lagunes nagu kevadine jää.

Ma olen ka alati väitnud et Eesti saab jälle kord vabaks. Noh, kodumaa ongi jälle iseseisev!

Kahju ainult et see üleminek tuli liiga järsku. Kommunistid jäid ju pukki, vahetasid ainult värvi. Ütelge nüüd kes oli redis, kes läbinisti peet. Pealegi - samasuguse paatosega nagu ma ise räägivad kõik! Isegi Eesti Komiteesse ja Eesti Kongressi on nad ennast poetanud.

Meil on siin kah mitmeid nimetatud Eesti Kongressi rahvasaadikuteks. Neil on meid vaja kes demokraatiat läbinisti tunnevad. Sellepärast me saadikuvalimisi siin, nii tähtsas asjas, endile ei võinud lubada. Sest pagan teab kuidas see välja võib kukkuda. Meil on suur vastutus selle ees et õiged inimesed oleksid õigetel kohtadel.

Need seal Rootsisis valisid ainukesena oma delegaadid rahvahääletusel. Sotsialistlik maa rikub nad ära. Seal on ju Eesti Rahvusnõukogu koalitsioon kus Mihkelssoni parteid ja teisi punaseid lastakse kaasa istuda. Õnneks Rootsi Eestlaste Esinduses võistlevad omavahel ainult parempoolsed rühmitused peale seda kui Liberaalse Erakonna suitsukatte all esinenud roosad sealt kadusid. Nendel oli häbematust ennast lasta valida mõlemasse konkureerivasse leeri - ERN/EK ja REEsse - seda kutsuti konstruktiivseks koostööks. Selge infiltratsioon, eriti kuna nad propageerisid juba tol ajal Eestiga läbikäimist. Nüüd on nende mõtted teised rühmitused üle võtnud. Aga see on hoopis teine asi, sest on ju teine aeg mis nõuab rahvuslikku mõtlemist.

Meie ei kompromissi! Oleme alati siin maal maailma suurimat demokraatiat toetanud, eriti Mac Carthy taolisi sirgejoonelisi kommunismi vastu võitlejaid. Me ei tohi unustada et oleme nüüd ikkagi maailma vägevaima maa kodanikud! Ja seda ma kinnitan, et eestlastena oleme alati suure uhkusega eesti lippu otse tähepaneeri kannul kandnud!

Minu meelsuses ei ole kellelgi olnud põhjust kahelda. Vandusin et ma oma jalga Eesti pinnale ei pane enne kui see on vaba, demokraatlik ja venelased väljas. Olen oma töötust pidanud. On ju neid kes oma sõnad on ära söönud ja nüüd juba mõnda aega Eesti vahet käivad (teistest varasematest reeturitest rääkimata). Kui nad N.Liidu saatkonnast viisat saamas käisid, siis nad enam ei mäletanud, et me ütlesime: see on N-Liidu okupatsiooni tunnustamine. Aga mind võite usaldada, mina ütlen teile et Eesti on küll iseseisev aga mitte vaba. Sellepärast oodake veel, enne kui abi andma lähete.

Meie kes me oleme demokraatia kaitseks ja kommunismi paljastamiseks teinud endi keskel lakkamatut selgitustööd, meie oleme oma eesti ühiskonda katsunud kaitsta, mitte ainult kommunismi kõikjal hiiliva ohu

vastu, vaid ka demokraatia sinisilmsuse eest. Meie ajakirjandusel on selles erilised teened.

Üks hästi südamelähedane asi on mul olnud eesti keele ja kultuuri säilitamine võõrsil. Te ei usu kui palju ma olen oma poissi pidanud nüpeldama selle pärast et ta eesti keelt räägiks!

Eesti rahvuskeha oli vaja puhas hoida nendest kes varakult hakkasid eesti keelt aktsendiga rääkima ja võõramaalastega abielluma. Neid me endi seas ei sallinud. Aga kus meie võisime teada et pagulus nii kauaks kestma jääb. Nüüd on kõik vastupidi. Neid, kes eesti keelt kodus räägivad ja kaasmaalasega abiellus, annab otsida.

Tahaksin väga et minu pojapojast eestlane saaks, olgugi et on segaabiellust kus vihatakse eestlasi. Tahtsin Jimmit sokutada ühte eestikeelsesse suvekodusse, kujutlege, ei võetud vastu, olevat umbkeelne ja rikkuvat eestikeelsete kodude töövilja. Milline häbematus, mis eesti suvekodu see on mis ei ole kõigile eestlastele avatud! Mina võitlen sellise diskrimineerimise vastu!

Tüdruk, nagu neetud, läks sinna Metsaülikooli, kuigi ma selle tal ära keelasin. Teadagi mis pesa see on! Mina ei saa millegistki aru, sest tüdruk sõitis peale seda hoopis Eestisse kuigi ma selle ära keelasin.

Rahvajuhhi Sam Estlindski esimene osa pikemast kõnest 24. veebruaril 1992.

KOLMAS KÕNE

"Jaak, kurat, jalad põhjas!"

ODAV VÄLJAMÜÜK

"AJALUGU" - KÕIK ILMUNUD NELI NUMBRIT

AL 1 Artikleid eesti keele olukorrast välis-eesti ühiskonnas.

Autorid: Helga Nõu, Aho Rebas, Salme Tammert, Jüri Seim, Helena Kiviloog, Jaan Seim.

AL 2 Valik ettekandeid Metroo seminaridelt.

Autorid: Hille ja Valdar Jaanusson, Reino Sepp, Manny Varep, Enno Klaar ja dokument "Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel".

AL 3 Kolm ja 1/3 peatükki raamatust "Viron vapauden tuulet", ilmunud Soomes nov. 89: Aknad avanevad * Kaks ühiskonda ühel territooriumil * IME saab tegelikkuseks * Millist Eestit me ehitame?

Autorid: Marju Lauristin, Peeter Vihalemm, (Rein Ruutsoo).

AL 4 Metroo ettekandesari "Eesti ja väliseestlased" 1991.

Autorid: Enno Penno, Jaan Seim, Jüri Seim, Jüri-Karl Seim, Raimond Kolk, Alur Reinans, Enno Klaar, Ulo Ignats, Toomas Käbin, Rudolf Jalakas, Ivar Paljak, Aleksander Terras, Aleksander Loit, Ivo Iliste.

KOJU-KÄTTE-HIND AINULT SEK 50:- (USD 10:-)

"AjaKirja" TOIMETAJA / TALITAJA:

ENNO KLAAR, telefon ja telefax: 46 8 7612777

Gränsvägen 18, S-163 52 Spånga

Korrektor: SILVI NEMVALTS

POSTIIZIIRO: 12 77 47 - 4, Stockholm

PE A
1166 a 60

1991

SISUKORD

Lõpetuseks	Enno Klaar	2
Kuidas sina vabandad oma mittenaasu?	Rein Taagepera	3
Erakondadeta demokraatia võimatusest	Jaak Maandi	7
Vaidlusmõõtmel Eestis 1/92	Rein Taagepera	11
Erakonnad Eestis 1991 lõpul		12
Eesti Vabariigi kodakondsuse ära- võtmisest	Enn Nõu	15
Veel kodakondsusest	Jaak Maandi	18
Kui Norra olnuks Jaapan...		
...võinuks Eesti Taiwan olla		20
Juutus Eestis	Enno Klaar	22
Tegelasi siin ja sääl	Teet Kallas	24
Lugejakirjad		26
Usu ikka Undi juttu	Mardi Valgemäe	27
Undi jutt	Mati Unt	30
Teaduslik-tehnilise keele loomingulisi lähtekohti	Valter Rand	31
Sotsialteaduste õppejõude Tartusse		34
Kaupade kvaliteedid Eestis ja mujal	Ivar Paljak	35
Eesti Lääne Euroopasse	Jaan Uustalu	39
Eesti Saatkonnast Rootsis	Enno Klaar	41
Kolm isamaa kõnet:		
Esimene kõne	Herbert Pikk	43
Teine kõne	Sam Estlinski	45
Kolmas kõne		46
Teated/andmed		47